

עֵתֶר | כ

עֵת מִלְחָמָה | אֵב תשפ"ד

עורכים: אבישר וסיון הר-שפי

מִסֻּדוֹ שֶׁל מְבוּעַ

מקימו ועורכו הראשון

יעקב אבן-חן ז"ל

עריכה לשונית וניקוד: דוד הרבנד

כל היצירות בגיליון הן של האומן אברם רפאל ז"ל, קיבוץ מנרה.
©' הצילומים באדיבות המשפחה.

עיצוב גרפי: מיכל קוטנר

©

כל הזכויות שמורות

עתר

אב תשפ"ד (2024)

כתובת המערכת: atar670@gmail.com

הפקה:

הוצאת מכללת הרצוג – תבונות

המכללה האקדמית הרצוג

אלון שבות 9043300

טל' 02-9937333

פקס' 02-9932796

דוא"ל: tvunot@herzog.ac.il

ISSN 0541-5829

סדר הדברים

6	דבר העורכים
9	דברי הקדשה

7-8/10

12	היה באירוע	יהונדב פרלמן
13	(דביר הסתכל לאחור)	א.פ. ריד
14	יבשה בארי	אפי ווגדן
19	זאת ועוד אחרת	בארי שוורצגורן
	(בחסות שכמיית שכחה)	דוד צרי
20	עלה מוות בחלוננו	
21	רדיפה	מיתר הלל קורמן
22	אני מדבר אל החטופים	
23	אלכסנדרה מנדלבוס קופייב	הקורס

יומן מלחמה

30	מלחמת שקר	ראובי קומר
32	נחל עוז	רועי הכהן
33	עד עזברה	איתן דקל
34	תווך (בשערי קיבוץ)	
36	חרך	
38	סכור	
39	(מדוע אתה נלחם חייל?)	רחל סירקיס
40	טלטלה	חגית בת אליעזר
41	נשים ללא כותרת	צופיה הרבנר
42	(הבן שלי נפצע בעזה)	
43	ימי מילואים	אליהו אפללו
44	תפילה לשב מהמלחמה	שמואל פלג
45	נשמה תלויה	
46	יצחק	
47	(השומע קול הרעם מברך)	אריאלה נידס־פרץ
48	(חזרת פתאום הנה אתה)	
50	מילואים	שרית גרדוול
52	יומן מלחמה	רות קשת

	הגולה ממקומה	
54	אפרת רפל-פראווי	(כשכל זה יגמר)
55		בגן בעיין-צורים
		בדרך למלון
56		ביס המלח
58	אסנת אלדר	הרי זו חלה
59		משירי הגולה ממקומה
60	עדי סגל ויסברגר	כפר עזה פינת קיבוץ גלויות
61		בינה מלאכותית
62		יוקר המחיה
63	פנינה סופר	ביקור בית
64		ביקור חורף
65		כלנית
66	כנרת סמואל-פולק	(יום הולדת)
68		דעת
69		פירוק
70		בסוף יש אור גנוז

	קו מעל תהום	
72	דיתי רונן	הכנות לחג הפסח
	חגית זוהרה מנדרובסקי	(כשהכתה בי הבשורה)
75		(כל יום מתאמן)
76	אורית קלופשטוק	(לפני שכל זה קרה)
77		נקודת אחיזה
79	אבישר הר-שפי	בזמן הזה
80		שבט תשפ"ד
81		קטיף רימונים
82	חגית קופפר צ'רקה	(צערים עצומים)
83		לארצי
84	ענת גנאור	(ושוב דוהרים זאבי היאוש)
85		ט"ו בשבט 2024
86	קלרינה פריבורקין	לוחמת אור
87		פעמי כאב
88	אילת צבע יונגסט	איכה
89	רחל לאה לוין	(ניסיתי לצרף אותיות למילים)
91	חלי טל שלם	בגרות בספרות תשפ"ד
92		ריצה
93		דרישת שלום

94	מכתב	מרב קינן
94	על כל המתים	
95	גם הלילה שייך לאהבה	
96	רוח, סוף	דן בלומברג
97	התקרקות	תומר שור קהת

כלפי שמיא

100	(כבר תקופה אתה לא קורא)	תרצה מגדר
101	מלאכים	נתנאל נדב
	(אזעקות היום מהדהדות הלילה)	שי ישראלי
	(רוטטות הידים לקצב הטלפון)	
	(בעינים חלולות)	
102	(תלוי על בלימה)	
103	אלוהים	מיתר הלל קורמן
104	אלמלא מקרא מפורש	שירה אמסילי
106	כמוות אהבה	תחיה פרומן
107	שני מחנות	קלרינה פריבורקין
108	הנשימה	ורד ורקר
109	(ידעתי שהגשמים)	

עמוס גאולה

	'בְּחִרְצֵי הַבְּרָזִל'
112	על אודות האומנות המלווה

דברי הקדשה

	לכבודם של הורינו האהובים
117	יפה (ע"ה) וראובן (יבדל"א) סולימן

דבר העורכים

אנו כותבים את דבר העורכים מתוך קריאה חוזרת בשירים שנאספו לגיליון, וחשים כי הם מצטברים לכדי סיסמוגרף רגיש של הקיום בעת הזו. אולי יותר מכל זמן אחר, המילים מהוות הפעם "קו מעל תהום", ומתוך האלם בכל זאת נאספו רסיסי מילים שמצליחות להיות משמעותיות ולהשיב אל לב.

עלה מוות בחלוננו, תשעה חודשים עברו ובתוך ערפל הקיום של הזמן הזה והמאורעות הרודפים, אנחנו נוטים לשכוח את ההלם והאלם הראשונים נוכח הזוועה. אלו באים לביטוי בשער הראשון – "7-8/10" – קינות שחשבנו ששייכות לזמנים אחרים שבות ונכתבות, נותנות מילים לבלתי נתפס, מתארות את העולם שעצר, את החלל שנפער. "מה הִיָּה גִּילּוֹ בְּיוֹם הָאָסוֹן / וּבֶן כַּמָּה הָיָה מִתְּרֵתוֹ", שואל השיר על ילד שחווה את אותו יום ארור. המילים שבשער מזכירות לנו איך מאז, תחת כל השכבות שנוצרות וגועשות, נותרנו רועדים.

השער השני, "יומן מלחמה", אוגד משירתם של חיילי מילואים. בין פצצות מרגמה ובתים ממולכדים, בתוך הטנק, בין חולות והריסות, נכתבת שירה – שירה שהיא אגן ניקוז לשלל תחושות שאין מקום אחר לעבד אותן בשטח, שירה ששומרת גם בתוך התווה על עין אנושית, על לב רגיש ועל רוח נכונה. "כָּל מָה שֶׁרָצִינוּ הוּא לְקִרָא עִם וְסֶפֶר / אֲבָל הַזְמָזֶם [...] / צְרִיךְ לְחֹזֵר עַל הַשִּׁיר לְלַקֵּט אֶת הַכְּמָעַט". זוהי שירה שחוזרת אל ה"אנחנו" ואל ערכים גדולים ונצחיים, "נִחַל עֶז וְאָנוּ מִגְדָּל, / בְּחֶסֶדִי הָאָרֶץ זָכִינוּ / וּבְחֶסֶד נְשִׁיבָה לְיָמֶיהָ, [...] / כָּעֵת אָנוּ לָהּ הַתֵּלֶם הָאֲחֵרוֹן"; ולצד זאת מבקשת דווקא לשמור על הקשר החי עם האינטימי, היומיומי והפשוט בתוך מציאות מגויסת, "נִחְלִיאֵלִי מְצִיץ אֶל לֵעַ תּוֹתַח". ניכר החיפוש אחר כיול השפה לעת הזו, בתוך מנעד שקצותיו רבדים מיתיים ונבואיים מזה וז'רגון צבאי ולשון דיווחי החדשות מזה. השירה מתפקדת גם כמעין גשר במעברים המטלטלים בין לוחמה לבין בית ובתוך זוגיות שנאלצת לשאת גלי ריחוק וקרבה: "עֲשֵׂה שְׁלֵא אֶחָזֵר לְבֵיתִי עִם הַשְּׂגִיאוֹת אֲתָן יִצְאֲתִי מִמֶּנּוּ, הִרְחַק מֵעָלִי הִרְחַקוֹת שִׁנְיָרֵתִי אֲנִי וּפְתַח אֲזִנִּי לְהִקְשָׁבָה, וּשְׁפָתִי פֶתַח לְדַבּוֹר וּלְאַהֲבָה".

בסוף השער מרוכזת שירת העורף – שירת הנשים המחכות לקיריהן ושירת "סְתֵמָנְשִׁים שֶׁכָּבֵד לָהֶן / שֶׁצָּר, שֶׁצָּעֵר", המתמודדות עם השלכות המלחמה עליהן ועל ביתן.

"הגולה ממקומה" הוא שער הנוגע בעומק חוויית העקירה והגלות של עשרות אלפי אנשים נשים וטף, מדרום ומצפון, שהיו בין-לילה ליהודים נודדים בארצם. למעשה לא השלמנו בשנה זו את המעבר מן הארעי אל הקבע: "פגומים נרעדים אִנחנו מְנַסִּים לְהַצִּיב מוֹל הָאֵין / כְּמוֹ הַסֶּכֶה שֶׁלָנוּ שְׁעָדִין עוֹמֶדֶת / מְעוֹז אַחֲרוֹן שֶׁל אֲמוֹנָה / מוֹל הָרֶעַ הַמְחַלֵּט". שירה זו נוגעת באובדן הביטחון, היציבות, הוודאות, הביתיות, ובצורך להתחיל מחדש בלי לדעת עדיין היכן וכיצד. הגאוגרפיה מתעתעת – מצד אחד הארץ נושאת את השבר במונחים מיתיים המגולמים בשבר הסורי אפריקאי ונופים מוכרים מהדהדים את הימים ההם בזמן הזה: "סְבִיבְנוּ בּוֹלְעֵנִים שֶׁל כָּאֵב", "כְּמוֹ אֲשֶׁת לוֹט אָנוּ קוֹפְאִים עַל מְקוֹמָנוּ / בֵּין מָה שֶׁהִיא וּמָה שֶׁיְהִיָּה", ומצד שני דבר אינו מוכר ולא דומה למה שהיה: "הֲרִי זוֹ אוֹתָהּ אֶרֶץ / וְאוֹלֵי זוֹ לֹא אוֹתָהּ אֶרֶץ כָּלֵל". השירה משקפת את הצמתים במסע הכפוי הזה – האירוח במלונות, הביקור הכואב בבית הנטוש, המעבר לדירות זמניות והכורח להחליף צורת התיישבות – "בְּבִגְנֵן רַב קוֹמוֹת, בְּעִיר הַגְּדוֹלָה / עַל סֶפֶה חֲדָשָׁה / נֶאֱנָחִים בְּנֵי הַקְּבוּץ [...] / פּוֹרְשִׁים מִרְבֵּדֵי דָשָׁא סִינֵטְטִי / לְמִרְגְּלוֹת הַפְּלִדְלִת". זהו שער חורבן וגעגועים, לצד תקווה זוירה: "בְּמִלָּה הַבִּיתָה שְׁתוּלָה פִקְעֶת חֲצָבִים / שְׁאֵת יוֹדַעַת שֶׁתָּשׁוּב וְתִפְרָח גַּם בְּסֶתֶר / הַבָּא. / אֵת יוֹדַעַת אֵת זֶה גַּם כְּשֶׁאֵת מִסְתַּכֶּלֶת עַל הָאֲדָמָה הַרִיקָה".

השער הרביעי, "קו על פני תהום", מתאר איך בזמן הזה "שְׁחִינֵינוּ כְּפִתִּיל רָעוּד" ומוות סובב, אנו אווזים בחיים, מחזיקים את חוט התקווה. השער מספר את נקודות האחיזה – לעיתים זו האהבה: "גַּם אִם תִּשְׁמַעְנָה צְפִירוֹת / הַלִּילָה נֶאֱהָב"; לעיתים אלו צמחי ארצנו: "שְׁנֵנִי אֵת צִמְחֵי אֶרֶצְךָ לְכָל תִּטְרַף עֲלֶיךָ דַּעַתְךָ / זִכְרִי: טִיוֹן דְּבִיק, חֲטָמִית זִפְנִית, נַעֲנַע מְשַׁבֵּלֶת"; ולעיתים אלו סקויות זקנות: "צִנְחָתִי אֶל עֲנָפֵי הָעֵדֶן הַזֵּהָבִים שֶׁל הַסְקוֹיוֹת. זֶה כְּמוֹ לִפְלֵ אֶל הַנְּצִחַ, אֶל חֵלֶל הַזֶּמֶן, נִקְדַּת אַחִיזָה". אומנם כל חוט כזה הינו "רַק נִקְדָּה / בְּתוֹךְ הַתְהוֹ הַגְּדוֹל", אך שתי נקודות מאפשרות כבר למתוח חוט מעל תהום.

איך למשל חוגגים בתוך התהום והרעד חג שכולו חירות, משפחה ובית – "שׂוֹאֵלֶת אֵת עֲצָמֵי אִיךָ הֵם יִכְנְסוּ לַחֲדָר הַבִּטְחוֹן הַקָּטָן וְהַצָּפוֹף שֶׁלָנוּ [...] מוֹדָאִים שׁוֹב שֶׁהִדְלַת נִנְעָלֶת מִבְּפָנִים", ובכל זאת, "שֶׁכֶּךָ, עֲכָשׁוּ, הִיא חוֹצָה אֵת יָם סוֹף שְׁלָה. יוֹצֵאת, כְּמוֹ שֶׁהִיא". "בְּכָל בִּקְרָה אֲנִי מְנַהֵלֶת מִלְחָמָת אֵין בְּרָרָה נֶגֶד הַחֲשֶׁךְ" – זהו מאמץ

יומיומי, כאשר "כל יום מתאמץ להפיח חיים / בבא אחריו", אך כנגד התהום, הייאוש הזוחל וכל מה שמאיים לבלוע, ההיאחזות בחיים היא מלחמת אור: "שומרת חרבות אור מתחת למטה".

בשער האחרון, "כלפי שמיא", לקט שירה המתמודדת עם השאלה "איפה היה אלוהים באותו יום?" או בלשון השירה – "איפה היית בשואת שמחת / תורה? ומה חטאה הנערה? ואיה ברפת הנערים?" האם הייתה כאן כוונת מכוון? הסתר פנים? חולשתו של אל עיוור ו"חפוי ראש"? חלק מן השירים מעלים אבל על אובדן האל, "נעקות היום מהדהדות הלילה / כמו עשיר שאבדו נכסיו / כמו איש שאבדו אלהיו", "כבר תקופה אנחנו שואלים בכאב / איה מקום כבודו?". מול ערעור האמונה, התפילה, וסדקים בכבוד האל, מתחזק מקומו של האדם כעושה לגאולת עצמו: "יבנים שהופכים מלאכים / גואלים מכל רע". בסוף השער כמה שירים המתאייחסים לשכינה, במה שאולי מהדהד את הצמא הקיים גם בהקשר המדיני, לשילובה של מנהיגות מתוקנת יותר שלא ברעש ובכוח קולה.

את הגיליון מלוות יצירותיו של האומן אברם רפאל ז"ל, עבודות מתכת, המבטאות לטעמנו מן הקושי והעוצמה, הדוקר והמכאיב שבתקופת מלחמת "חרבות ברזל".

נסיים במילות התקווה עימן מסתיים גם הגיליון: "אתה שהנך / אני שעודני / מלפפים בכבלי הברית / שואפים ריח תקנה של אדמה גשומה".

גיליון זה מוקדש לכבודם של יפה (ז"ל) וראובן (יבדל"א) סולימן

יפה (בְּהִיָּה) סולימן ז"ל וייבדל לחיים טובים וארוכים ראובן סולימן נולדו בשנות השלושים של המאה שעברה בפרס. יפה נולדה בעיר המדאן בבית שהיה מלא ערגה לארץ ישראל. בשנת 1949, בהיותה בת שתיס-עשרה, היא נשלחה לארץ ישראל במסגרת עליית הנוער והועברה לקיבוץ בית אורן. היא השתלבה בחיי הקיבוץ, למדה במהירות את השפה העברית והפנימה את המורשת החלוצית. כל ימיה הייתה מלאה באהבה אין-סופית לארץ ישראל ולמפעל ההתיישבות. ראובן נולד בעיר שיראז במשפחה נאמנה למסורת היהודית. אף הוא עלה לארץ ישראל בשנת 1949, והיה ממייסדי מושב זרחיה בחבל לכיש. הוא ראה בהפרחת שממות הארץ ובגאולת אדמתה ייעוד נעלה.

הזוג הצעיר בנה את ביתו במושב זרחיה, ובתנאים קשים ניהל משק חקלאי והביא לעולם ארבעה בנים – יהודה, ציון, שמשון וגדעון – ובת אחת, מאירה. בני המשפחה זוכרים בגעגועים את שמחת הפשטות והקרבה לטבע שאפיינה את ילדותם במושב.

יפה שדאגה לחינוך ילדיה וביקשה חברה שעימה תוכל להידבר בשפה העברית, הניעה את המשפחה לעבור בשנת 1961 למרכז שפירא. היא שמה לנגד עיניה את חשיבות החינוך וההשכלה ודאגה שכל ילדיה ירכשו דעת וירחיבו את אופקיהם. לאורך שנים הקפידה יפה להשלים את השכלתה במסגרות של חינוך למבוגרים.

המשפחה התערתה היטב במרכז שפירא. ההורים קיימו יחסי חברות קרובים עם השכנים, והילדים השתלבו היטב בחברת הנוער. ראובן, אבי המשפחה, נעשה לתלמיד הוותיק ביותר של הרב חיים דרוקמן זצ"ל, ויפה, האם, הייתה אשת סודה של הרבנית שרה דרוקמן ע"ה.

במרכז שפירא נולדה בשנת 1967 הבת גילה, ובשנת 1970 הצטרפה אליה בת נוספת, ניצנה.

בראשית שנות ה-70 התגייסו יהודה וציון לשירות בצה"ל. יהודה שירת בסירת חרוב וציון הצטרף לשיבת ההסדר הר עציון.

בי"ח באלול תשל"א עלה יהודה ז"ל לגנוי מרומים, אחר שנפגע כמה ימים קודם לכן מפליטת כדור במהלך פעילות מבצעית. הוא הובא למנוחות בבית העלמין הצבאי בהר הרצל. המשפחה נשאה את כאבה העצום באצילות ובהשלמה שקטה. ספר תורה נכתב לזכרו של יהודה, ואביו, ראובן, הקים לזכרו במו ידיו את 'גן יהודה', גן שעשועים ונוי במרכז שפירא.

אחר שנתיים נולד למשפחה הבן בניהו, כחלק ממאבקה של האם, יפה, לרפא את שברה של המשפחה. אחר שנה וחצי נוספת באה לעולם עדנה, הבת הצעירה במשפחה.

חמישה עשורים חלפו מאז. כל ילדי המשפחה נישאו והביאו לעולם ילדים ונינים. ראובן ויפה הקפידו להיות מעורים בחיי הילדים, הנכדים והננינים, והמשפחה הרעיפה עליהם אהבה, חום ותמיכה.

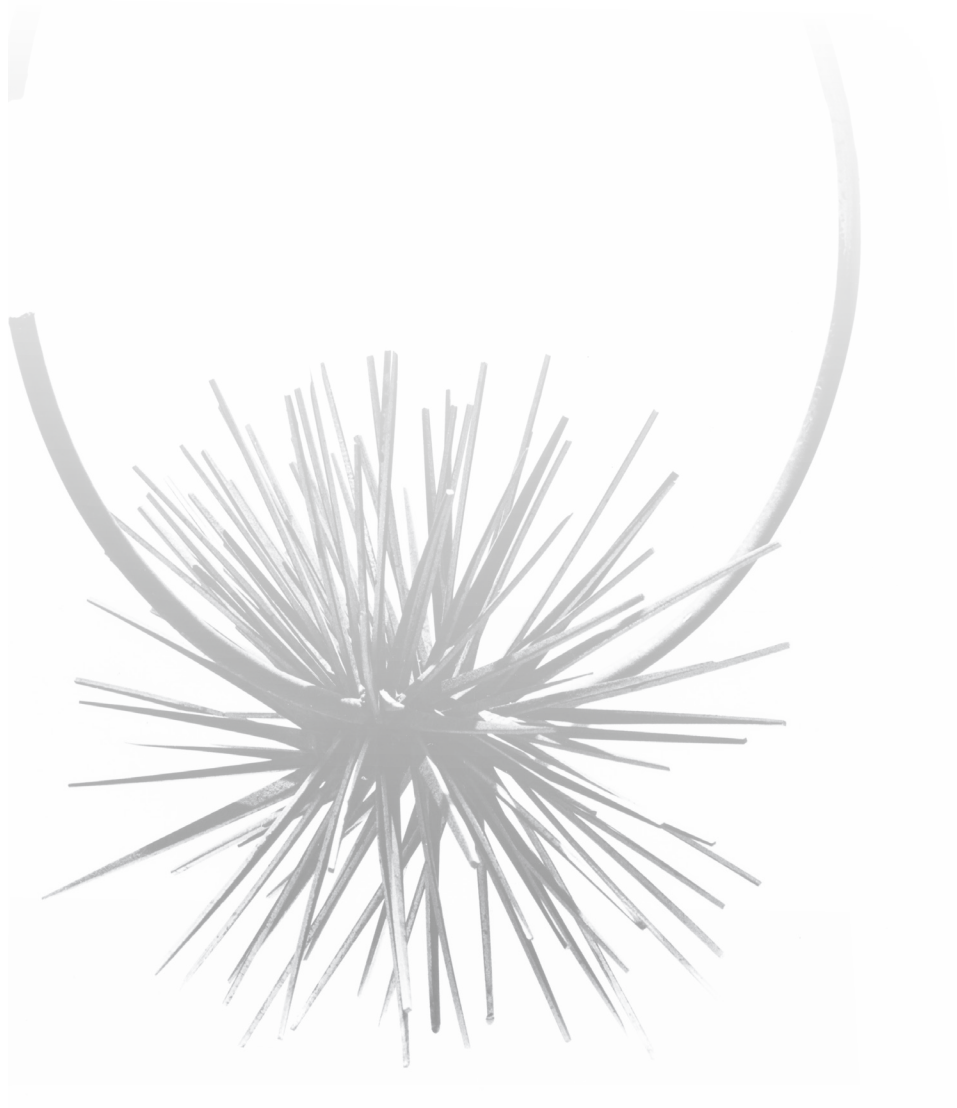
אם המשפחה, יפה, נפטרה בביתה בט"ו בכסלו תשפ"ד, במלאות לה 87 שנים.

יפה ז"ל וייבדל לחיים טובים וארוכים ראובן היו חלוצים שבמו ידיהם הקימו את המולדת שאותה לא חדלו לאהוב כל ימיהם. הם האמינו בחינוך כערך בעל חשיבות עליונה, וחלומם היה שילדיהם יחיו לאור ערכים של עבודת ה' באמונה פשוטה, יושר, עזרה הדדית ומשפחתיות הדוקה.

בני המשפחה מוקירים את הוריהם וחותמים את ההקדשה במשפטי התקווה הבאים:

'למרות השכול שליווה את חיי כולנו, בחרתם בחיים, צמחתם מתוכו כנגד כל הסיכויים, יצרתם לכם ולנו בית מלא שמחה, שירה, אהבה, אמונה, כנות, יושר, אמת, כבוד ותקווה. נלמד אנו ונלמד את ילדינו כך שנהיה ראויים לכם. המורשת שהשארתם עבורנו, אבא ואימא, תעמוד כנר לרגלינו ולרגלי הדורות הבאים.'

7-8/10

יהונדב פרלמן | היה באירוע

חנניה אומר:

הייתי צריך להוציא איזה

ששים שבועים מהעדר

איתן מוביל החלב של העוטף אומר:

שנים עשרה פגרים

היו כאן

בשהגענו ביום חמישי

שירי הסלפית אומרת:

. . . איד הן שאגו . . .

חנן אומר:

ראית איד הן צולעות?

המטלף היה צריך להגיע

בשמיני

רק יצחק מנהל

הרפת יושב

בכרסה וצחק

חמשים יום

יושב בכרסה

וצחק

אומרים שהוא היה

בארוע

א.פ. ריד

*

דביר הסתכל לאחור
למרות שאבא אמר שלא
הוא רצה לנדה שלא נשרף לו הקבוצ.
יש מי שנצל ונהיה לנציב של מלח
ויש זה שחי
אך ממשיך בדרך ורואה גופות.

דביר הסתכל לפנים
למרות שאמא בקשה שלא
הוא נסה לשמר את הגב של אחותו.
יש שיחזק שערו באלה
ויש התלוי בין שמים וארץ
דוקא כשפוסע בדרך אבות.

דביר ברח מן התפת
אין מנוח בששת קצוות מבטו.
מה היה גילו ביום האסון
ובן כמה היה מחירתו.

אפי ווגדן | יבשה בארי

נכתב בחודש אוקטובר לאחר ביקור בבארי

יבשה בארי נשתו מימיה.
קריה נאה גלעטה באור יום
תינוקות נשבו נאכלו בלי תם
יבש אורה ברעפים כלו ימיה
נשרף חנה נשטף בדם עולליה
ישבה בדר באין מציל לגבולה

נרדמו נוטרי העם
אין ראש הנפקד בו הדם
כל עליון נרדם רבץ ונכתם
קצרה היד ממעל
הכביד זרועו על יושביה
אין לב מציל ומסיע
אין בא מושיע

ולבב אחד זהב־שער תם עומד ופועה
ידית הדלת בקרן מזבח אוהז ומחכה
לא פשע ואין מתם בנשמתו
ואף בן אוהז הידית מצפה לישועתו
מדוע בושש מציל לא צלצלו מרכבותיו

מדוע מושיע אין פודה זיו עלומיו
אין און ואין נים ואין רחש
רק רעם ומחשכים

עולה הדמעה שבויה בשבועת מרומים
קר כאבן העתיד שחר משחור היריב
קירות המחסה דומעים עליו מסביב
ודבון פרותי חביב מהארץ מחיד
ומשחיר חיוכו בהתקרב אש לוחד

רוח האלוהים נושבת עלי אדום
לא חודרת בספו של דלת ומחסום
ומלבינה היד האוחזת בלחץ הצר
לא מרצועות העור המלפפות עדי מר
נרדמת האמה ופקדוה תלי נמלים
לא דת בהן ואינן נסכנות באנשים

והרוח טועה לא שורק לא משיב
לא רואה המרור לא מביט לנער חביב
עולה ריח אש שלהבת גז עופרת עז
חובט בדלתות כגשם מר וכגפרית נתז
שורפת להבה את שמלות הנשים

מאה ועוד אחד אנשים חיים היום נקברים

עם שלם עומד וחובט נפשו בשרעפים
מי פה ומי בכה איזה הדמים נשטפו נגזלים
מה כאן יועילו עשרות זנבות שועלים
נגזלה התקנה נלקחה שבויה אסורים זרועותיה
בלעה המלים נשדדה מנגינה נסקלו הצלילים

אוחזת אש התאווה בדגל הפסים
אלפי דמעות לא יכבוה
רבבות רביבים לא ישטפוה
נסוגה החמלה
פסעה למחוזות רחוקים
לעולם לא תרנה עוד
נשמות המתים

על גבול בארי יבשה בארי
נתינתם מעיני
אפסו המלים
בארי חרבה עלי חרב ערלים
ממרחקים הרוח מקיא אלי

ריחות של עיר מעולים
ניחוחות אדמים עם שברי צעצועים

גויות נָעֲרִים מְבֹזֹת זַעֲקוֹת מַעֲנִים
 נְעֻרֹת שְׂבוּיֹת עִם טִבַּעַת אַרוֹסִין
 רַגְלֵיהֶן קְרוּעוֹת אִי־בְרִיָּהֶן מִדְּמָמִים
 כֶּרֶסָן בֵּין שְׁנֵיהֶן וְהַבֶּטֶן נִשְׁפָּךְ
 עוֹלָל נִגְזָל וְלַתַּפֶּת הַשְּׁלֵךְ
 יֶלֶד נֶעֱרַף עַל עֵין הָאֵם
 חֶסֶד עֲשָׂה עֲמָה
 שִׁסְף וּבְרַח
 סְבִתָּא נֶעֱרַפְתָּ עַל סָב
 מִשְׁפָּחָה נִשְׁרַפְתָּ
 עוֹלָה אֶל עֵב
 שְׂרִידֵי צָחוּקִים שֶׁל מַעוֹלִים
 תִּינוּקוֹת מְרַעֲבִים פּוֹעִים בְּמַחְשָׁכִים
 הֵי חֵבֶר!
 קוֹרָא זְקָאִי
 אֵל תִּדְרֹךְ עַל הַכֶּתֶם, גָּבֶר!
 רַגְלֵי מוֹעֲדוֹת נֶאֱחָזוֹת בְּקִירוֹת נוֹטְפִים
 זֶה אָב וְבֶן שֶׁנִּשְׁרָפוּ עַדִּי אֶפְרָי!

הָאֶפְרַיִם מִהָאָרֶץ אֵלֵי זוֹעֲקִים
 וְאֵין לִי תִשׁוּבָה וְאֵין כִּפָּרָה
 וְאֵין תִּקְוָה לְשָׁבִים
 וְהֶסֶר יָדְךָ מִהִקְרִי!
 וְנִבְהָל וּמִסִּיר
 וְנִתְּלָה בְּאֹוִיר
 מְרוּחָה שֵׁם מִשְׁפָּחָה!
 אֵי אֶפְשָׁר לְהַכִּיר!
 בְּבֵית מָמוֹל יוֹשֶׁבֶת בְּסָלוֹן
 מִשְׁפָּחָה בְּמִטָּוָח
 מַעוֹל עִם קִנְיָה מְכֻוֹן
 פּוֹתַח מְקַרֵּר בְּמִטְבָּח
 שׁוֹתָה לְרוּיָה וְזוֹלֵל סְעוּדָה הַשְּׁנֵיָה
 וְאֶגֶב מִשְׁתִּיק בְּפֶלֶט קִנְיָה
 בֶּן עֶשֶׂר שְׁצָרַח
 הָאֵם וְהָאָב חוֹבְקִים הַשְּׁנַיִם הַזֵּאֲטוּטִים
 שֶׁנִּשְׁאָרוּ וּמִבִּיטִים אֶל אֲחֵיהֶם הַמִּפְרָפֵר
 וְרוֹצִים לְקוֹם אֶת דָּמוֹ לְדָרֵשׁ מִהַמַּעוֹל

והדם מגִּירוֹנוֹ נָגַר אֵינָנו עוֹצֵר
והורים חונקים לְבַל יִשְׁלְפוּ הָגָה
הָדָם שׁוֹתֵק הַלֵּב דָּפְקוֹ גוֹבֵר
מִרְדָּם רַק הַמוֹת מִתְעוֹת

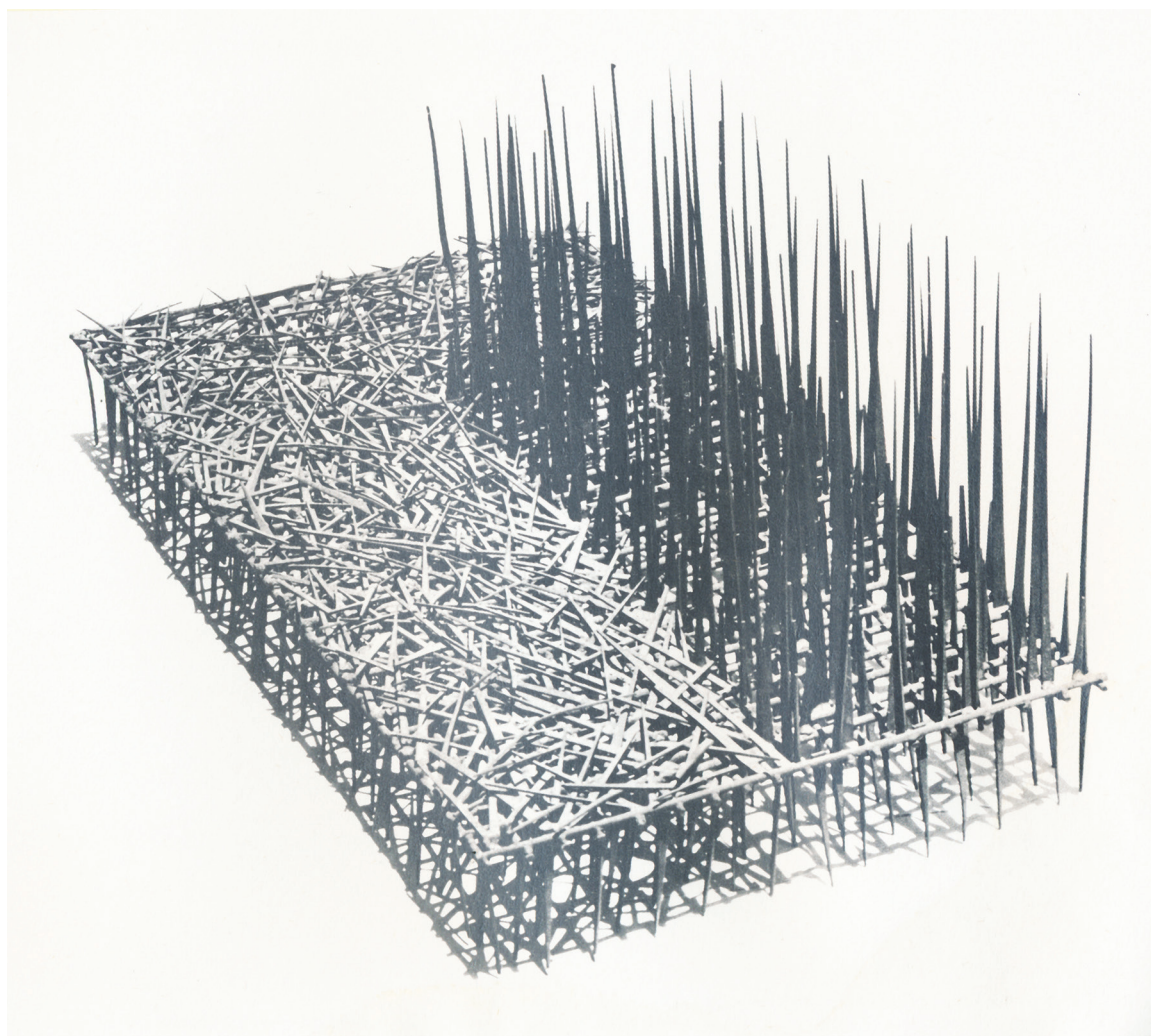
אֵין פֶּנֶה בִּכְפָּר
בָּה לֹא שׁוֹכֵן שֵׁר הַמּוֹת
לְהַבּוֹת אֲדָמוֹת עוֹטְפוֹת מְכוֹנִית
אִמָּא אָבֵא וְדוֹדָה שְׁנֵי יְלָדִים קִטְנִים
נוֹשְׂאוֹת הַלְּהַבּוֹת
אֶת הַצָּרְחוֹת לְעֶנְנִים
הַזְעָקָה נוֹתֶרָה כְּבוֹיָה בְּפֶה הַשָּׁחֵר הַפְּעוֹר
אֲרָבוֹת חִלּוּלוֹת
מִבִּטּוֹת לְשָׁמַיִם הָרִיקִים

בָּתִּים רְצוּפִים בָּדָם מִבְּרִיק
הָרִיחַ מַעִיק וּמַחְנִיק
צַעְצוּעַ צַבְעוֹנִי וְנַעַל עוֹלָל וְרִיק

אֵין דְּמָעָה שְׂיִכּוֹלָה לְשִׁטֹּף אֶת הָרָשָׁע
אֵין מַחְשָׁבָה שְׂיִכּוֹלָה לְגַבֵּר עַל הַפֶּשַׁע
אֵין לֵב הַמְּסַגֵּל לְגִמְעָה
אֵין מִמִּי אֶת דָּמָם לְתַבְּעָה
רַעַם בְּמֵרוֹמִים נוֹשְׂאֵי מִצָּרִים
לֹא רַךְ בָּהֶם לְבִי
לֹא תוֹלִיד הָעִיר עוֹד מִרְצָחִים
עֲמוּדֵי הָעִיר וְאַנְסִיָּה נִגְפִים
עֶזָה נוֹלָדָה לְמוֹת

לֹא שְׂכָנָה בָּה אֶהְבָּה
לֹא תַמּוֹת נַפְשִׁי
אֲבָל הִיא כְּבוֹיָה
זַעַם חֲרוֹן אַף מִצַּח נְחוּשָׁה וְדָמִים
לֹא תַחַת מוֹל עִם פְּלִשְׁתִּים!
עַד תִּשְׁרֹשׁ וְתִדְּם הָאִיבָה

15.10.23 על גבול בארי

אברם רפאל, שיבולים, ברזל.

בארי שוורצגורן | זאת ועוד אחרת

"זקיננו דרבי פרידא אשכח ההוא גולגלתא דהות שדיא
בשערי ירושלים והוה כתוב עילוייה זאת ועוד אחרת
קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר האי גולגלתא
של יהויקים". (סנהדרין פב)

(סבו של רבי פרידא מצא גולגלת אחת מושלכת
בשערי ירושלים והיה כתוב עליה זאת ועוד אחרת
קברה וחזרה ובצבצה קברה וחזרה ובצבצה אמר זוהי
גולגלתו של יהויקים)

הַעֲרוֹת בָּאוֹת בְּרֶגֶל
הַעֲרוֹת הֵנָּה בָּאוֹת
סְפִינֹת שְׁחֹרוֹת
בְּכָר עֹגְנוֹת בְּנָמֶל

הֵנָּה זֹאת בָּאָה
הֵנָּה וְעוֹד אַחֶרֶת

הִלְכְּנוּ בְּכָל הַגְּאֻיּוֹת
בְּכִינוּ מִכָּל הַעֲלָלִים
צָרְחָנוּ
הַעֲרוֹת הֵנָּה בָּאוֹת

הַעֲרוֹת בָּאוֹת בְּרֶגֶל
הֵנָּה קָרְסוּ חוֹמוֹתֵינוּ
רְאוּ, בּוֹעֲרִים כָּל בְּתִינוּ

הֵנָּה זֹאת אוֹלִי,
אוֹלִי מֶחֶר
תִּפְתַּח הַדֶּלֶת

דוד צרי

*

בְּחִסּוֹת שְׁכֵמִית שְׂכָחָה
תַּחַת מַחְלָצוֹת שְׂגָרָה
בְּמִגְפֵי גְבוּרָה
וְאִזּוֹר הַצֶּלְחָה
נֹתְרֵנוּ רוֹעֵדִים
עֲרֻמִּים וְלֹא הִתְאוּשְׁשָׁנוּ

עלה מוות בחלוננו

הַגּוֹף כְּבֵר מִתְרַגֵּל
הַכֹּל לְפִי הַנְּהַל

שׁוֹב מִמְּלָאִים אֶת הַגֶּרוֹן
מְרִירוֹת הַזֹּעָה
חֲמִיצוֹת אֵין הָאוֹנִים

הַבֶּטֶן צָבָה
בְּסַעְרוֹת הַכַּעַס
בְּקַפְאוֹן הָאִימָה

הַרְגָּלִים מִפְּרָפְרוֹת
מִתְאַמְצוֹת
לְצוּף מַעַל בְּצֵת הַיָּאוֹשׁ

הַיָּדִים נֶאֱחָזוֹת
בְּמַעֲקוֹת הַשְּׂגָרָה
תַּרְוֹת אַחֵר הַיָּדִית
לְהִגִּיף בָּהּ אֶת הַחֵלוֹם

מיתר הלל קורמן | רדיפה

אֶרְדֹּף אֶתְכֶם חֲזָרָה
חִלּוּמוֹת אֲרוּרִים
בְּלֵהוֹת

אֶצוּד אֶתְכֶם בְּשִׁנְתְּכֶם
בְּעֵרוֹתֵי

אֶנְהֶג כְּמִנְהַג הַחַיּוֹת הַטּוֹרְפוֹת
רוֹדְפוֹת הַבָּשָׂר
מִהִלָּלוֹת הָאֵכָזֵר

אֶצְלֵב גּוֹפְכֶם
אֶצְרֵב נִשְׁמַתְכֶם

רֹאשְׁכֶם יוֹנֵף עַל שְׁפוּד
כְּמִנְחָה לְעוֹרְבִים

וְאַתֶּם תַּעֲטְעֵרוּ
כְּמוֹ שְׂאֵנִי מַעֲטָעַר
בְּכָל יוֹם יוֹתֵר

אני מדבר אל החטופים

אני מדבר אל החטופים
בשעות קטנות במיוחד בלילה
מחטף שיחה
משפט קצר

אין דומה הדבר אל דבור עם מתים
הם הרי חיים ונושמים
כך אני מאמין
מרחק הליכה ממטה זו
(וכל מרחק הוא מרחק הליכה
בשהגעגע חזק והירח מאפשר)

בסרט על הפצצה הקדש זמן לדבור על מכניקת הקונטים
חמרים שקשורים קשר קוסמי
(וכל קשר הוא קוסמי בשהגעגע חזק)
משפיעים זה על זה גם במרחק ת"ק פרסה

אז אני מדבר עם החטופים
מבקש מהם לחזור
מבקש שישמרו על עצמם
מבקש שימשיכו להאמין

ולפעמים אני מדמין רעשים
אושת הרוח בעלה
כמו תגובה
אנחנו מאמינים

ואני מאמין
למה לא להאמין?
הירח מאפשר הרי
והגעגע חזק

אלכסנדרה מנדלבוים קופייב | הקודם

זהו סיפור בדיוני, ובעודו מתפרסם יש עוד
חטופים רבים בשבי החמאס בעזה,
והוא מוקדש לתקווה לשחרורם המידי.

הוא היה זה מביניהם שהגיע עם זקן לשבי, השאר גידלו אותו
לאט לאט, אבל הפרופסור, כך הם כינו אותו, הגיע עם זקן. בין
החדרים האפלים הטחובים של המנהרות הייתה תקווה מסוימת
שהם יכבדו אותו. כשאחד הנערים החוטפים, זה עקום העין, צרח
עליו אוסקוט אוסקוט אז הבינו שאין להם אלוהים. הפרופסור
נתפס ונלקח אחרי לילה שלם בו עסק במאמר הנוגע להתקדמות
החזית בצ'כוסלובקיה. זה היה תחום העיסוק המרכזי שלו. הוא
כתב על יהודי קובנה אבל לאחרונה סוף סוף התפנה מהמחויבויות
האקדמיות שלו ופנה לעסוק במאמר הישן הזה. שוב השואה צעקה
עליו אשתו, שוב השואה. המילה הזאת הפכה לריקה עבורו. מה
זה שואה, היה שואל את תלמידיו. במבטאו הרוסי המילה שואה
היתה נהגית בשורוק וממילא הייתה נשמעת לתלמידים קצת
אחרת, פחות מוכרת. שואה זה רכבות, זה המלחמה, זה מה שקרה
לפני, זה מה זה? היה אומר בפאתוס ומתחיל לסדר בפני תלמידיו
עקב בצד אגודל איך הנורא מכול קרה.

כשהיה קטן אימו טטיאנה מיכאילובנה חשבה שהוא יהיה מהנדס.
כלומר כל אימא יהודייה בברית המועצות חשבה כך אבל טטיאנה
חשבה כך במיוחד. הוא היה מניח לבנה לצד לבנה, וכשהיו נגמרות
לו קוביות המשחק היה ממיין ומסדר כל דבר בעל צורה ריבועית.
אבא שלו קרא איפשהו שיש דבר שגילו בארצות הברית שזה
אוטיסט אבל טטיאנה אמרה ממש לא נכון, הילד גאון. הוא
היה באמת גאון ולא היה אוטיסט בכלל, למשל, בתוך עשרים
וארבע שניות הבין את המצב בשביעי לעשירי. הסובבים אותו היו
בתדהמה שנמשכה כדקה. לאחר מכן, אלה מביניהם שישרדו,
ינתחו את שישים השניות הללו בלי הפסקה. מה קרה קודם, מה
אחר כך. בשנייה העשרים וחמש הוא צעק פוגרום קטיה, פוגרום,
ובתנועה בלתי מוסברת קיפל את משקפיו ותחב בגומי של מכנסי
הפיג'מה שלו. בתקווה שלא יופשט, שלא ייקחו לו את המשקפיים.

נו, אתה פרופסור, תסביר לנו מה קורה פה, ביקש חייל אחד שגם היה חטוף. זה היה ביום הראשון והוא התבדח, הוא והפרופסור יצרו קשר משונה. החייל כל הזמן שאל אותו שאלות כי תפס אותו, באופן מעוות ושגוי, כמבוגר האחראי. ככל שהפרופסור סירב לענות לו היה החייל ממשיך ומציק. מתי ישתחררו, תדבר איתם. לדעת הפרופסור החייל היה מפונק מאוד ושבו באשליה שהמבוגרים יודעים להסדיר ביניהם עניינים "כאלה". כמו שבי, חטיפה של אזרחים ועוד. מצד שני משהו בנאיביות הזאת קסם לו, וממילא לא הייתה בחירה רבה.

במרבית התקופה הם היו חמישה, הפרופסור, החייל, הסבתא והאימא הצעירה והתינוקת. הפרידו בינו ובין אשתו וילדיו והוא ניסה שלא לחשוב עליהם, ובמקום זה הם הופיעו לו בחלומות. הוא ניסה שלא לישון אבל לא הצליח ובסוף הם גם התחננו לכדורי שינה כדי לקבל מעט מן האשליה שיש יום ולילה, שבי וחירות. אחרי דלקת גרון קצרה שמנעה ממנו לדבר כראוי הוא דווקא הצליח להשתקם, וביום אחר בחודש נובמבר, שהוא ספר ומנה כי הוא אכן היום הזה, אמר הפרופסור בקול חלוש: אבל מה זה השואה, למה אנחנו מתכוונים כשאנחנו אומרים השואה.

התינוקת הייתה הראשונה שהתעוררה. היא הסתכלה עליו כאילו שואלת, אתה גם מדבר? היא הייתה משחקת בזקן שלו אבל כשהיה חולה ניסה להתרחק, אם היא תידבק אין לה סיכוי לשרוד. הפרופסור התלבט כדקה וחצי האם יתחיל את הקורס שלו בנושא יהודי קובנה וההיסטוריה שלהם או דווקא בעליית הרייך השלישי. היקף הקורס לא היה ברור אבל הוא החליט, כפסימיסט נצחי, להתחיל הכי רחוק שרק יכול. בקול חלוש כדי שלא לעצבן הוא העביר את הקורס היפה ביותר שיכול, ולו היה מישהו שמבין הוא היה אומר כי זה היה קורס השואה המקיף והמעמיק ביותר. למזלו של הפרופסור הפרטים היו צלולים ובהירים לפעמים פי כמה מהשאלה האם יהיה להם אוכל למחרת. התגובות לא תמיד היו אוהדות, קשה לומר שהשומעים אהבו את הלמידה הכפויה אבל הם שנאו עוד יותר את השקט או את הלילות המתמידות של הילדה. השגרה הייתה שלושה שיעורים ביום, זה ייחשב לכם כמו נקודות זכות אמר הפרופסור, אבל נמנע מלומר "כשתצאו מכאן" כי זה היה מכאיב מדי.

החייל גידל זקן והיה נראה כמתלמד צעיר. האישה הצעירה, אם התינוקת, הייתה דרוכה באופן מתמיד והצליחה ללמוד הכי הרבה.

היא גם הייתה המתנגדת הגדולה שלו, היא יצאה למסע לפולין ובשבילה השואה הייתה כרוכה בציונות ולא באיזו טרגדיה יהודית כללית. היא ניסתה גם להבין כל הזמן מה הפרופסור חושב. מה שקרה לנו זה שואה או לא שואה, מה קורה שם בחוץ. היה גם גוף הידע שעסק בחומרים שהשתמשו בהם להמתה. הפרופסור נמנע בעבר מללמד אותו אחרי שהואשם בחוסר אמפתיה כלפי יוצאי השואה בדור השלישי. הפעם המילים התקבלו באדישות. הסבתא, יוצאת עיראק, הייתה מצטנפת בפינת החדרון הטחוב מיד כשהחל לדבר והייתה ספק הוזה ספק ממלמלת. הניחו לה לנפשה. המלמול היה נפסק כשהפרופסור היה מסיים את השיעור.

האם הייתה זו שגרה? קשה לומר, כי ברצף הזה הלכו ואזלו להם כוחות החיים. הידע של הפרופסור לא הפיג את מצבם העגום אלא רק נתן לו שם ושפה. בראשית ינואר בסוף השיעור נוכח הפרופסור לדעת שהוא מתקרב לסוף הקורס. לא לסוף קורס אחד כי אם לסוף כל החומר שיש בידו ללמד. בטיפת דם הוא צייר מפת רכבות על הקיר, הצביע עליה ואז הבין את גודל הבעיה. מחר, אמר, אספר לכם על המסע לפולין. זה גם אני יכולה, קפצה האם הצעירה. הפרופסור לא רצה לריב. הם היו רבים בשיניים חשוקות, מתעבים זה את זה בדרכים העתיקות כמו הסירוב לחלוק פיסת לחם ועוד. הם החליפו מבטים מהר. היא תפסה אותו ברגע הזה והבינה: הוא ילמד על המסע לפולין, כי הקורס על השואה נגמר. היא הסתובבה לתנוקות שלה בבהלה, זו, שותקת, חלושה, מקלפת חתיכות של קיר, לא הביטה בה חזרה.

למחרת הפרופסור חלה שוב בדלקת גרון, החיידק כנראה נשאר. האם ניסתה לדובב אותו. מתי התחילו המסעות, למה החליטו לבקר בקרקוב, מה סידורי האבטחה. ביום הראשון הוא נכנע, למרות שהיה חכם וידע בדיוק מה היא מנסה לעשות. הסבתא הפסיקה למלמל, אולי הרגישה שזה כבר לא החומר של הקורס, זה כבר בשוליים. הימים חלפו, החייל נלקח למקום לא ברור והם שמעו ירייה. הפרופסור מעולם לא שמע ירייה אמיתית, המחשבה האולי אחרונה שלו הייתה שזה מרגש, פעם אחת להבין ולשמוע איך זה נשמע באמת.

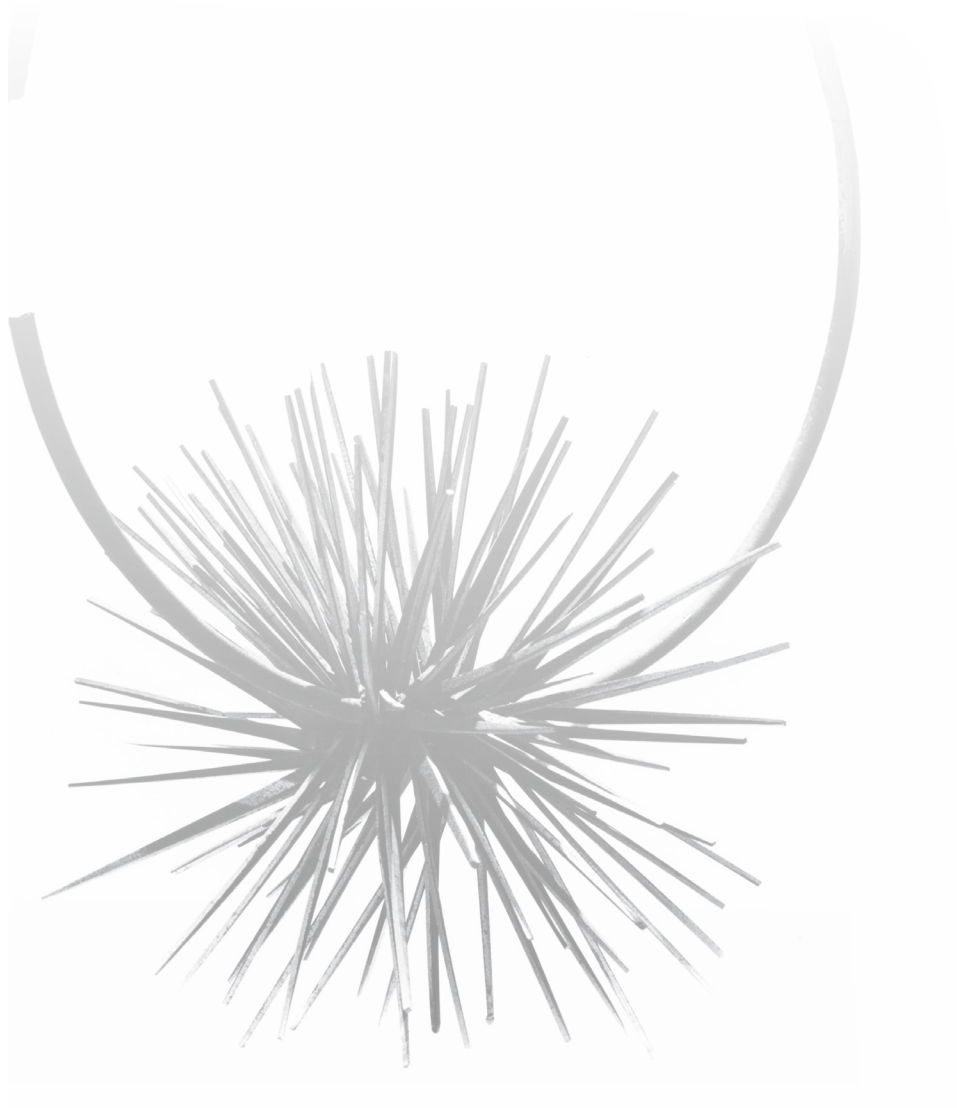
למחרת חדרה קרן אור קטנה ומלאכותית, שונה מאלו שהם הורגלו בה. היא הורכבה על כלב זאב גדול שרץ לעברם. הם נצטופפו בבעתה זה לזה. לכלב הייתה מחוברת מצלמה והוא הגיע אליהם בשעטה, הם נבהלו והתגבשו לגוש אחד. לפתע התנוקת, שמזמן

לא בכתה, השמיעה צעקה נוראית. הכלב לא הגיע אליהם כי ירו בו
ופירקו את המצלמה שלו. הפרופסור, מעורפל וקודח מחוס, נזכר
בכלבים, כלומר בקיומם. הוא נזכר במאמר ההוא שרצה לכתוב על
הכלבים בוורמאכט. להם לא הייתה מצלמה, חשב בפליאה.
בעוד כמה ימים יפענח את המבט שלו חייל בבסיס מאולתר בפאתי
עזה. הוא יכתוב בדוח: ארבעה חטופים במצב קשה, חיים.

אברם רפאל, צֶהָר, ברזל ובטון.
(קיר הסטודיו, קיבוץ מנרה).

יומן מלחמה

ראובי קומר | מלחמת שקד

העולם עומד לצדנו ואנחנו בתוך העולם
יוצאים לכבש ארץ כבושה בשמש
חול וזבובים
כל מה שרצינו הוא לקרא עם וספר
אבל הזמזום

צריך לחזור על השיר ללקט את הכמעט
שמרתי עד עכשו
מחסום פה אל מול רשע שתקתי
מרב טוב האמונה פוגמת בתקון
כי בסופו של דבר

אנחנו נכנסים בכוח אל תוך בתים ממלכדים
מלכדת אש ופחד מות ואנחנו יבשים

עכשו תתחיל מחדש
לאכל את אויביך הזבובים כמו קרפד
אתה קופץ מתלולית
לתלולית לנוח על חבל צל חבצלות
לקרקר שבועות לא עוד
נפל אל מים מלוחים נמשיך לחכות
לנתור הבא
ועד אז נחזור לראשנים
עכשו תתחיל מחדש

זיקים
הכוכבים זזים הלילה
אני מתברבל בין השרשים
שלא יתפס אותי האבק
שלא יפלו עלי פצצות מרגמה

גם באבק ובערפל מלחמה
סירה קוצנית מוציאה פרי

תרמילים נפלו לי בחולות נעים
ישנתי על אלנקה
בתקנה שהדלת לא תפתח מאליה
והרוח תחדר ותעיר את המלחמה הנמסה בחם הזה
אני ממשיך לנטף דרך הבגדים
כלנו נוזל ירק וכבר רוצים להכנס ולהוציא
אותי לפעלה אני נופל אתם

אחרי שעה בבור הזה
אני נשבע שנצליח לעוף

[פיוצים קלים]

אני מחפש את הפנקס האבוד
זה שכתבתי בו את המלחמה הקודמת
זה שהביא לנצחון
שהוליד דרקונים מחדש
אין הגיע צבא הצל אין פלש אל השדות
אם לא מתוך עורוץ מתוך טרוף קרב מתוך צמא

שלח לי הודעה שאתה חסר הודאות
הורגת אותי מספיק שתכתב
אני בסדר וכל התהו שמתחולל
בפנים ישכך לרגע שאין לי דרך
לדעת מי אני בזמן שאתה
מחכה שיכניסו אותך למלחמה

אין אנו עושים דבר
כי אם עלינו לפעל
מישהו נפגע
נשמר על המחנה נקי
מפחד לילה
מבעות יום
ונחזיר את המלחמה הביתה בשלום

רועי הכהן | נחל עוז

בִּינוֹת שְׁבָרֵי חֲלוֹן וְרִסְסֵי חַיִּים
מֵאִירָה לָּהּ שֶׁמֶשׁ הִסְתּוּ.
צְפוּרִים נוֹדְדוֹת מְפִלִּיגוֹת מַעַל,
מְסֻרְבוֹת לַחֵן חֲלָקֶת אֶרֶץ קְרוּעָה
בְּמִנוּחַ כֶּף רִגְלָן.

שְׁרוּךְ רִגְלִים בִּינוֹת
תִּלְמִים קָשִׁים תִּלְוִלִים,
אֵינוֹ מְשַׁכֵּיחַ מִן הַלֵּב
נִשְׁמוֹת מְאִירוֹת
מְפִיקוֹת אוֹר נָעִים.

נַחַל עֹז וְאֵנוּ מִגְדֵּל,
בְּחֶסֶדִי הָאֶרֶץ זָכִינוּ
וּבְחֶסֶד נְשִׁיבָה לְיָמֶיהָ,
לֹא נִבּוֹשׁ וְלֹא נִכְלָם.
כָּעֵת אָנוּ לָהּ
הַתֵּלֶם הָאֲחֵרוֹן.

איתן דקל | עד עזברה

מערבית למפלסים

על הציר: טנק,
מול הטנק: נחליאלי.
על ציר מאבק, רמוס,
טנק ונחליאלי.

נחליאלי מציץ אל לע תותח;
על הצג חתימת חס כהה
כאישון בברכת לבן עין.

שממה יפהפיה המביטה בך למשך -
עד עברה, בעברה
יתחיל הגשם.

תווד (בשערי קיבוץ)

בארי, 13.10.23

א.

ואחר הרוח רעש
ואחר הרעש אש
ואחר האש

ב.

בפלגה מדוחים שאנחנו מטוחים,
שאנחנו בסדר תנועה (לא בורחים,
לא בורחים):
אחר תדלוק,
אחר שפצור,
אחר פצמור.

בפלגה מדוחים שהחלפה משימתנו,
שכעת אנחנו מחכים:
כך משמשים,
כך מחמשים,
כך מחזלשים.

בפלגה מדוחים שהטנקים בוכים,
שחדק אל חדק ברוכים
בשערי קבוץ.

ג.

אותות, אותות פורחים
בקשר חוץ, עשן שותת
מגוף קבוץ לפעפע
באפק אימים. אימי
כאן מטלת נפשו, דחוסת
מוֹרָאִים עירמים. אימי

כָּאן טְבוּעַ רֵאשׁוֹ בְּאוֹתוֹת
לְשֹׁאֲרֵית מְרוֹמִים:

אוֹי לָנוּ כִּי אֲנַחְנוּ הִלּוּמִים.

ד.

הַחֶסֶד מִתְאַדָּה מִהַפְתָּחִים
(וְאֲנִי חוֹלֵם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ קְשׁוּיִים

וְאֲנִי מִתְעוֹרֵר).

חרך

בואי הרוח באש הזה,
העירי את האש הזה,
הבעירי את האש הזה,
שסי בסותך באש הזה.

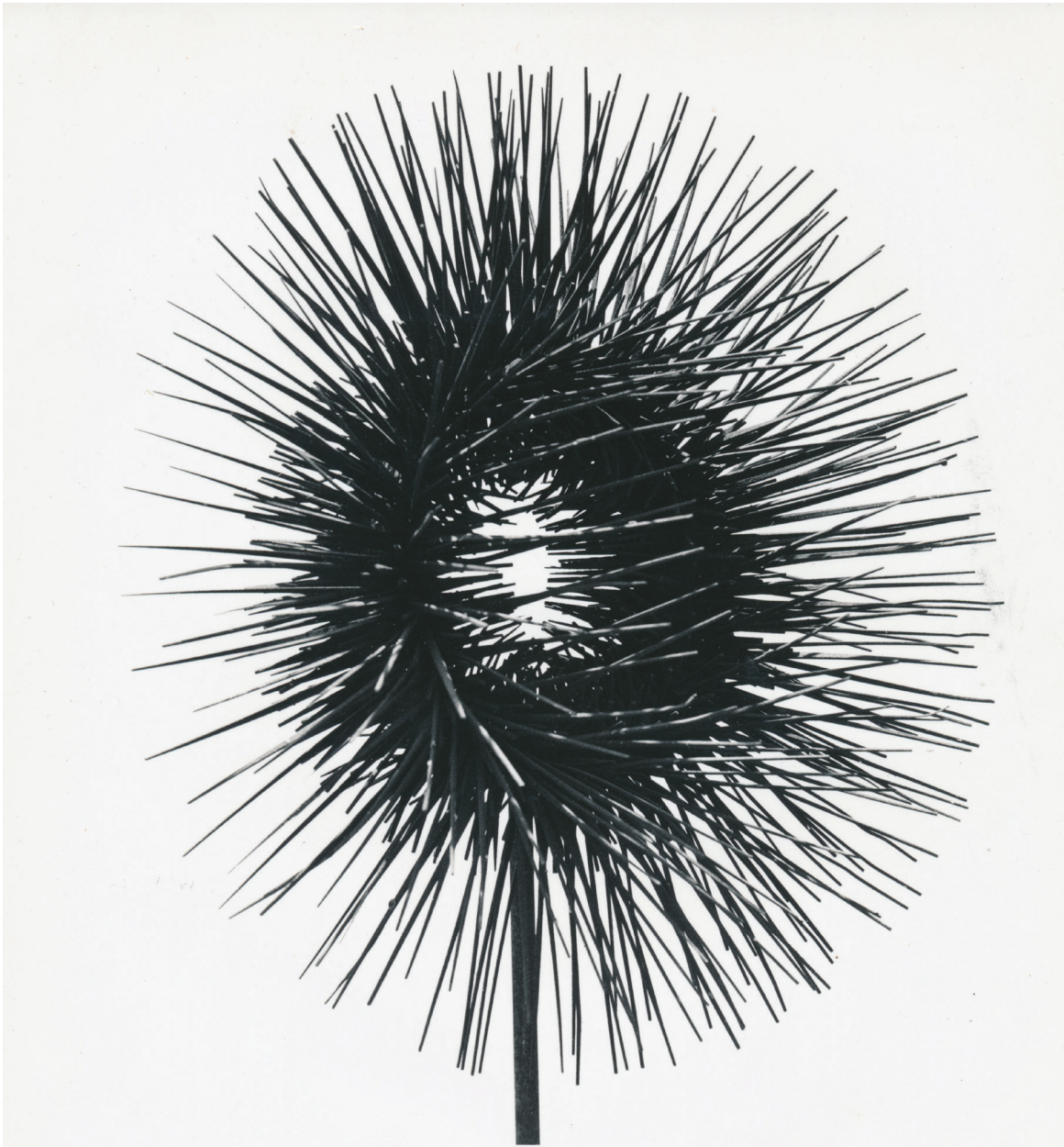
זו הדרת השבולים
אפרה באש הזה.
שסי מסוך בשבולים,
שסי בסותך באש הזה.

זה הלח הנח על העלים
אדו באש הזה.
הסי ירך מן העלים,
הלך, פניו לאש הזה.

זה האיש שהעלים
עדו האש הזה.

בואי הרוח באיש הזה,
העירי את האיש הזה,
הבעירי את האיש הזה,
שסי בסותך באיש הזה,

בוא האש באיש הזה
המיאש מיש.

אברס רפאל, ברקן, ברזל.

סכור

שאלת אם אני זוכרת את זה,
ובכן, זה כה זכור עד שנדמה שזה קרה,
זה נשאר זכור ואני סכורה.

זה כה זכור, כמעט שזה קרה,
זה כה זכור ואני מכורה
לזה, וזה פוער בי רק
פתחי בניה.

זכור לי גם עכשו, עוד רגע זה קורה,
ומשהו בי נשכב, זכור לי שתראה
את זה כך, זכור, נדמה שזה קורה,
שכך נדמה, שזה ספור.

רחל סירקיס

*

מדוע אתה נלחם חייל?
כדי להגן על המולדת.
מדוע אתה מחייד?
כדי להיות דגמה ומופת.
מדוע אתה משקר?
כי האמת אינה עוד.
מדוע אתה רועד?
כי לקחו לי את הבגדים.
מדוע אינך אומר דבר?
כי אנכי אפר ודם.

מדוע אתה נלחם חייל?
משום שרציתי לבכות
ולשתק
ולקיא
ולא לשתק
ולקבין
ולשבר
ולבהות,
ולא הצלחתי.
אז באתי הנה,
אל חיק המלחמה.

חגית בת אליעזר | טלטלה

לא מקבלת אות הודעה
סבה לדאגה?
לא.
טוסי מקאן!

אחשב: הנד אבר
הכלב אכל את המחברת
הרכבת מאחרת
מתפתב עם אחרת.

אתלה במה שזוכרת
אשתלה: חזר מטיסת הלילה.
הו "מלחמה שאף פעם לא די לה".*

*שורה משירו של יהודה עמיחי "שיר ליל שבת"

צופיה הרבנד | נשים ללא כותרת

לא נשות המגזים
לא אמהות החילים
לא משפחות המפנים
סתמנשים שכבד להן
שער, שער
מצירות בעבעי מים דלילים

גדל הדף: מיניאטורי
שלא יראו.

*

הבן שלי נפצע בעזה חילים לא בוכים
גם הוא לא בכה זה ימים רבים, גבר בן שבע שנמנע מלזלג
"אמא, נפצתי!" הוא מראה לי את האדם האדם הזה
והנה נפרץ סכר דמעות וסכר דמים - - -

כורכת סביבו, סביב כל החילים
זרועות חמות, מערסלות.

והם לרגע מרפים.

אליהו אפללו | ימי מילואים

אֲנַחְנוּ אֲסוּרִים וּמִתְּרִים וְאֲסוּרִים.

נִקְרָעִים אֶחָד מֵהַשְּׁנֵי כְּמוֹ בָּגֶד

וְגַם בְּשִׁישׁ קִרְבֵּה

וְגַם בְּשֵׂאִין

יָמִים חוֹלָפִים, נִהְרֹת זֶרְמִים, מְקִנּוֹת נִסְתָּמִים

אֲנַחְנוּ אֲסוּרִים וּמִתְּרִים וְאֲסוּרִים

אֲבָל הַבַּל נִשְׁאָר

אוֹתוֹ דָּבָר.

שמואל פלג | תפילה לשב מהמלחמה (בטרם ייכנס לביתו)

יהי רצון מלפניך אלהי ואלהי אבותי שתכנס עמי לביתי לשלום,
עזרני בפתח ביתי לחצות את הסף המפריד בין קר הברזל
וקשיותו לחם גוף ולדי ואשתי.

נפח בלבי רך ותקנה וחסר ממנו כל קשיות וכוזץ.

תן שאצבעותי שהכשרת למלחמה יכשרו עתה להלחמה.

חסר ממני אבק שרפה ודרכים.

אני שבשמד מתחת קשתי קבל נא עתה בקשתי:

בעלותי על יצועי, הרדימני לחלום שלום ואל יתעוררו בקרבי
קרבותי, ואל יתעוררו קרובי.

והשיבני רק עוד זאת:

עשה שלא אחזר לביתי עם השגיונות אתן יצאתי ממנו, הרחק
מעלי הרחקות שיצרתני אני ופתח אזני להקשבה, ושפתי פתח
לדבור ולאהבה. אמן.

נשמה תלויה

איזהו איבר שֶהנִשְׁמָה תְלוּיָהּ בּוֹ?
חַד אֹמֵר:
כָּל שְׁנִשְׁמַת אֶפֶס תְלוּיָהּ בּוֹ.
וְחַד אֹמֵר:
כָּל שִׁיעִיד עַל אַחֲרִיתוֹ.

איזהו איבר שֶהנִשְׁמָה תְלוּיָהּ בּוֹ?
אֵיכָא דְאָמְרִי כָּל שְׁחֵבֵר לְגוּף.
וְאֵיכָא דְאָמְרִי כָּל שְׁגוּף חֵבֵר.

איזהו איבר?
צִפְרֶן?
יָד?
רֶגֶל?
קְלָמוֹסוֹ שֶׁל אָדָם?

איזהו איבר שֶתְלוּיָהּ בּוֹ הַנִּשְׁמָה?
אֱלֹהִים וְאֱלֹהִים אֱלֹהִים !

יצחק

בְּגִיל חַיִּי
הִכְנִים אוֹתִי יִשְׁמְעֵאל
בְּבְרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם.

בְּחֻמְשָׁה חֲתָנִים
וְעֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה תַּפְרִים
וְצִלְקַת אַחַת בְּנֶפֶשׁ

כְּשֶׁהִמָּאכְלַת בִּידוֹ
פָּרַס לִי עֲתִידִי
וְקָרָא לִי בִשְׁם

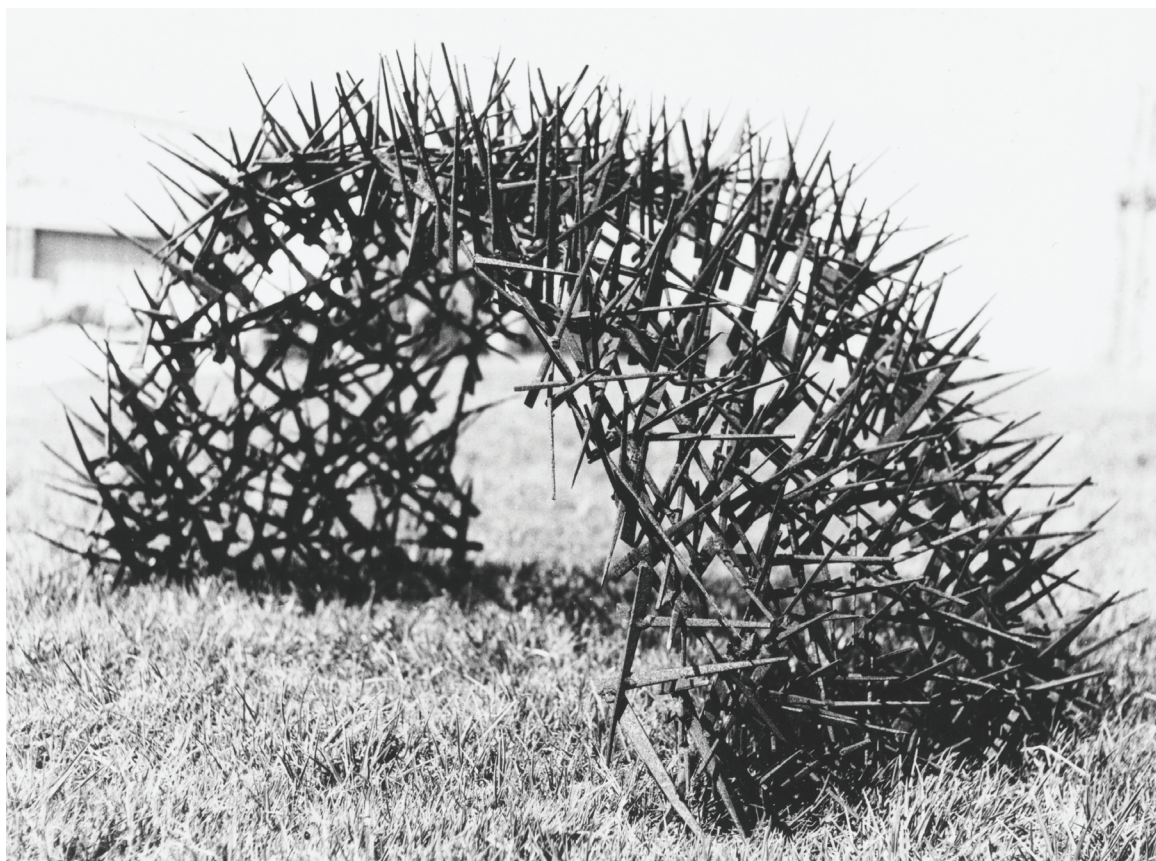
אריאלה נידם־פרץ

*

השומע קול הרעם מברך:
'שכחו וגבורתו מלא עולם'
ומה מברכים מי ששומעים
קול רעם תותחים, פיצוץ רמונים
והרואים ברק ירוטים?
האם מברכים כמי שמזכירים
גבורות גשמים?
כמי ששואלים?
אני זקוקה לרחמי שמים,
כל כך הרבה אנשים זקוקים,
האין זה צו ה־8 שלך
אלוהים.

*

חזרת פתאום הנה אתה
היכן?
עומד מולי כפסע חבוק
מהססת. לבד
בקצה הרצועה
ואנכי עוד סובבת
בלא קול מקצה הבית
עד קצהו חרדה בתדרים ריקים
בין ערמת כבסים, מדים
מלכלכים, סירים וילדים
מפזרים כצעצועים, הילדים
שלנו רק שלא יראו
דמעה מתגלגלת על לחי
כבדור הזה שהיטבת
לקלע וכעת 'אבא
תפס', אתה נרתע
מונק אחור בתנופה
שפופה אני רואה,
רואה ושותקת,
נושאת אתך חבר
לנשק שישתק גם הוא
לעד בינינו שכינה
בינינו אש וסנה
בוער לבנות ממנו
שוב את קורות
הבית.

אברם רפאל, גשר קוצי, ברזל.

שרית גרדוול | מילואים

הוא יושב כאילו ברפיון איברים, רגליו פשוטות קדימה, הגב מחליק על הכיסא. ישיבה כזאת של חייל שנוח לו בכל מקום, אבל הדריכות שלו עמדה באוויר. כל איבר ואיבר היה מתוח ועיניו, שלרוב ננעצו בקרקע, היו אדומות. הוא הסתכל לרגע קדימה; היה שם עצב מוחבא היטב, אך עדיין ניכר למרות החיוך שנתקע לו על הפרצוף רק כדי להוכיח לעולם שהוא בסדר.

הוא לא היה בסדר.

היו בעיות בזוגיות עוד לפני המלחמה. זה התחיל כשגרו מעל ההורים שלו והמשיך גם כשניסו רחוק ולבד. הילדים היו עדים לקולות הקרב שבבית ועדיין פחדו עליו כשנקרא למילואים. דאגו לו. הוא אהב אותם וגם היא העידה שהיה אבא טוב, אבא כיפי. רק שעכשיו הוא לא יודע איך יהיה אבא. הוא לא יודע אם יצליח ואולי עדיף שייסע רחוק, יתנתק מכולם. גם מהם.

היו לו פצעים וצלקות עוד לפני המלחמה. גם אצלו בבית היה קרב צעקות בין ההורים, הוא חשב שזה נורמלי. הוא אכזב אותם, הוא יודע. שונא את המילה פוטנציאל. מילה איומה שמבקשת הרבה יותר מדי. קשה לחיות עם הידיעה שאכזבת את ההורים שלך, שאתה קטן יותר ממה שרצו, שאתה ראוי פחות. הוא דווקא אהב את עבודות הכפיים שעסק בהן, בנייה. לבנות בתים זה לא חסר ערך, זה נותן תקווה, התחלות חדשות. רק שהיה גם מוות. פועל שמת לו בידיים.

הוא מסתכל על הידיים.

מערסל את האוויר.

מאז תחילת המלחמה היה בעזה. מצחיק איך שדווקא בשדה הקרב היה נוח יותר, מתאים, הגיוני. היה קל להיות שם, למרות כל הזוועות והכאב. היה ברור מה לעשות, הכול שחור ולבן. המשימות ברורות, האחוזה והשוויון. העניין היה שהמילואים לימדו אותה שהיא יכולה בלעדיו, נתנו לה אפשרות לראות חיים אחרים, שקטים. לימדו אותה שהיא יכולה לבד. היא כנראה רצתה לבד כבר הרבה זמן. הוא עתיד להשתחרר בשבוע הבא אבל אולי יתנדב להישאר עוד. אין לו לאן לחזור. אין לו יותר בית.

מעבר להעדר קורת הגג, האימה הגדולה היא העתיד. איך הוא אמור להיות עכשיו? איך יפרנס וישכור דירה גדולה מספיק לילדים וגם ישלם מזונות? איך יוכל לטפל בהם מחצית מהזמן אם צריך לעבוד כדי להחזיק את כל החיים הנוראים האלה שנכפו עליו? ככה פתאום? בלי שיסכים בכלל? אם היו שואלים אותו היה רוצה לנסות שוב; יודע שנכשל בדרך, יודע שאכזב, יודע שהוא מאכזב, אבל היה רוצה עוד הזדמנות, להיות אחר, לתקן.

אבל היא החליטה

זה נגמר.

היא החליטה והוא תלוש.

לעמוד על הקרקע, לחזור למציאות, זה הדבר הכי נורא שיכול לקרות לו.

נורא יותר מהמלחמה.

נורא יותר ממוות.

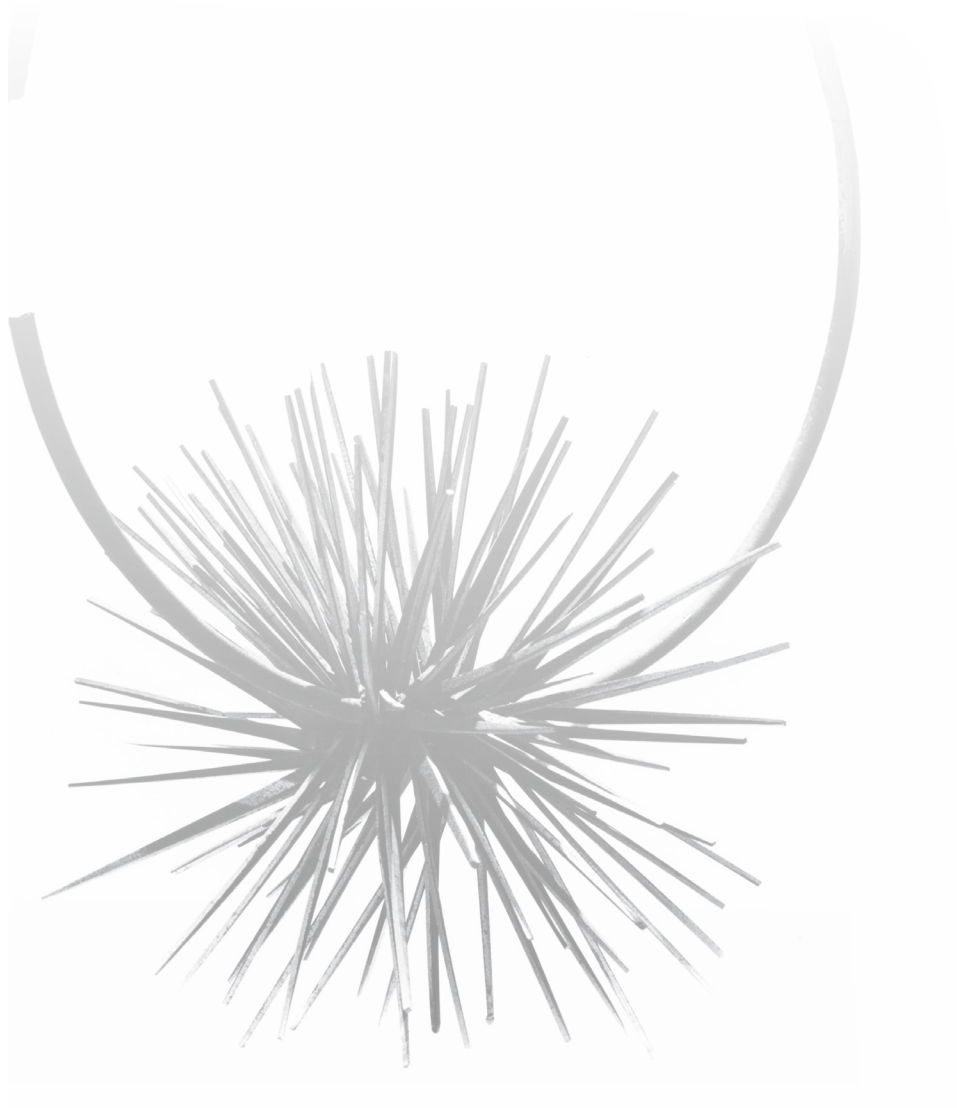
הוא יחזור לעזה. הוא לא ישתחרר. אין לו למה, אין לו לאן לחזור. הוא לא רוצה לחזור.

רות קשת | יומן מלחמה

יומן מלחמה לבן לבן וריק
 יומן מלחמה מקמט מקמט ואיד
 אוכל לכתב בו מלה אחת
 כשאני בורחת
 מאש
 מעשן
 ותפת
 מרסקים
 איכה אכתב מלה אחת
 כתובה
 בדם לבי השותת
 המתעלם מכל צליל אימה
 צוחת מלחמה
 מדחיק כל מבט שבור
 כאב קבור
 בקבר אחים
 עוצם עינים דומעות
 משתיקה
 והקרבה
 ודממת מלאכים

יומן מלחמה
 לבן לבן וריק
 איכה אוכל לכתב בו כמיהה אחת
 להרמוניה שלמה
 ותקוות גאלה
 לאחדות של אמה
 ולואי
 היומן הזה, יהיה דף חדש
 דף לבן וטהור
 שביא מעט אור
 מעט נחמה
 דף מיומן מלחמה

הגולה ממקומה

אפרת רפל-פראווי

*

בְּשֶׁכֶּל זֶה יִגְמַר,
לֹא נֶאֱמִין שְׁהִלְכְּנוּ עַל בְּלֵהוֹת.
שְׁהַצֵּעַר בָּא בְּכּוֹסֵנוּ, וּבִלְחָמֵנוּ,
וְעַל מִטְּתֵנוּ,
שְׁחִינּוּ לְצַד מָה שְׁאִין לַחֲיוֹת לְצִדּוֹ,
שְׁאֲמָרְנוּ אֶת הַבִּלְתִּי נִתֵּן לְהֶאֱמַר
בְּשֶׁכֶּל זֶה יִגְמַר,
לֹא נֶאֱמִין שְׁזֶה עֲדִין אֲנַחְנוּ

בגן בעין-צורים

אוֹחוֹת בְּעֵקְבֵי הַיָּלְדִים,
שִׁילְמִדּוּנִי שׁוּב, לְהִתְחִיל מִהִתְחַלָּה.
לִוְמַדַּת מִהֲגִנָּת בְּגֵן זֵית
לְאַחֲזוֹ שׁוּב בְּקֶרְקַע
לְהַפִּיר מְשָׁגִים חֲדָשִׁים:
בְּקַעַת שְׁפִיר,
נִחַל לְכִישׁ,
כָּאֵן לֹא בָאָר מְרוֹה, וּבִתְרוֹנוֹת רוֹחָמָה.
הֲרִי זֹ אוֹתָהּ אֶרֶץ

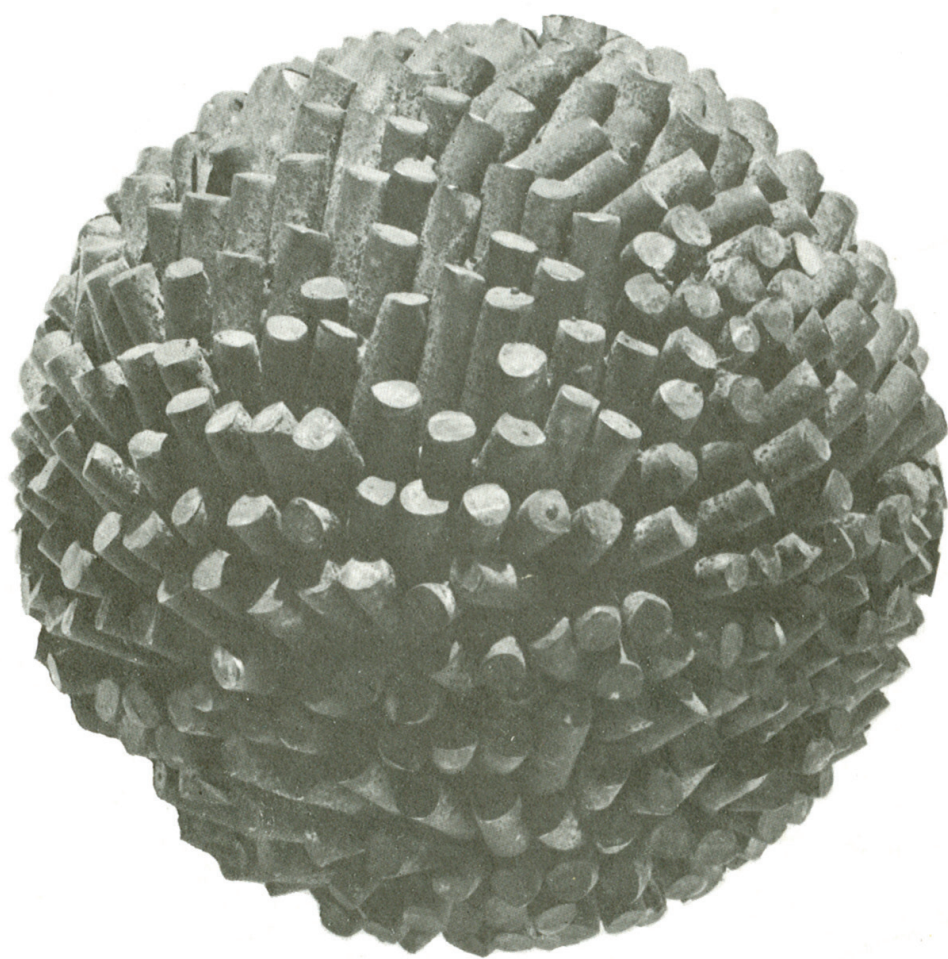
וְאוּלִי זֹ לֹא אוֹתָהּ אֶרֶץ כָּלֵל.

בדרך למלון

איך נרד אל ים המוות
ורק יצאנו ממנו
איך נבואה לסדום
ורק הנחנו אותה מאחור
כמו אשת לוט אנו קופאים על מקומנו
בין מה שהיה ומה שיהיה

ביום המלח

מנסים להציב רגלים על הקרקע
אבל סביבנו בולענים של כאב
מאימים לשאב אותנו פנימה
פגומים נרעדים אנחנו מנסים להציב מול האין
כמו הסכה שלנו שעדין עומדת
מעוז אחרון של אמונה
מול הרע המחלט

אברם רפאל, כדור שלם, ברזל.

אסנת אלדר | הרי זו חלה

אמי אפתה לי את כל העולם (יהודה עמיחי)
לבנותיי

לו יכלתי,
הייתי אופה לכן את כל העולם בעוגות מתוקות
מפזרת עליהן צמוקים
מספרת לכן שהמלחמה נגמרה ושכל האנשים
ישובים תחת עצי התאנה והגפן או לפחות חזרו לביתם
הייתי כולאת את הפחדים כבועות אור בחלת השבת
מניחה לבצק לתפח
כמו האמונה
כמו שברה
מפרישה מעשר געגועים לשבת שלפני
השבעה באוקטובר

משירי הגולה ממקומה

"ושכנתי בתוכם"

שמות כה, ח

*

גולה ממקומי
גלויה ונגלית
נודדת בין חרבות העיר
שהיתה לי לבית
רגלי בוטשות עפר ואפר
פעם היה זה עסיס רמונים
מפרדים הזכרונות עלה ריח של חרות
או שמא היה זה ריחו של בית עשן
בסמטאותיה של עיר
אני נספגת געגועים
לבית אשר נחרב

*

גולה ממקומי
גלויה ונגלית
משוטטת בסמטאותיה של עיר פצועה
מחרבות הבתים אני נוטלת
כור, ארון ופרכת
לוחות ושבריהם
בונה לך משכן, אלהי
ושכנתי בתוכו
ושכנת בתוכי

עדי סגל ויסברגר | כפר עזה פינת קיבוץ גלויות

בְּבִגְיָן רַב קוֹמוֹת, בְּעִיר הַגְּדוֹלָה
עַל סִפָּה חֲדָשָׁה
נֶאֱנָחִים בְּגִי הַקְּבוּץ.

בְּפֶתַחן שֶׁל דִּירוֹת קִבְעַע זְמָנִי
נוֹתְנִים סִימָנִים
פוֹרְשִׁים מִרְבְּדֵי דָשָׁא סִינְטֵטִי
לְמַרְגְּלוֹת הַפְּלִדָּלָת.

הִירָק מוֹרִיק עַד מְרַחֵק הַמַּעֲלִית קוֹרָא: בּוֹאוּ,
נִגְבּוּ מִגְּפֵי רֶפֶת רְטוּבִים מְשֻׁלּוֹלִיּוֹת עִירוֹנוֹיּוֹת,
דַּעוּ: כָּאֵן מִתֵּר לְדַפֵּק בְּדִלָּת,
אֶפְשָׁר לְהַכְנִס הַבֵּיתָה.

(השיר נכתב לגבורתה של שיילי עטרי שניצלה עם בתה התינוקת, כשבעלה
יהב וינר ז"ל נרצח בביתם)

בינה מלאכותית

א. Imagine:

צִיר לִי תִקְוָה.

ב.

לֹא, אֲנִסָּה שׁוּב: תּוֹרִיד אֶת הַיּוֹנָה. תִּמְחַק גַּם אֶת עֶלְה הַזֵּית. צִיר
לִי תִקְוָה אֲרֻצִּית יוֹתֵר. בְּסִגְנוֹן רֵאָלִיסְטִי.

ג.

צִיר אִמָּא שְׁמִכְסָּה בְּשִׁמְיַכַּת פִּלְגָּל רָכָה אֶת יִלְדֶיהָ הַגִּינְגִיִּים כְּשֶׁהֵם
שׁוֹכְבִים בְּמִשְׁוֹתֵיהֶם חוֹבְקִים בְּבֵת פְּרוּזָה, בְּתוֹךְ חֹדֶר יִלְדִים טְפוּסִי.
לְצֶדֶם כּוֹנְנִית סְפָרִים וְאַרְגָּזִי מְשַׁחֲקִים. מַעַל הַמָּטָה וִילּוֹן תְּכֵלֶת עִם
צִיּוֹרֵי כְּבָשִׂים.

בְּרַקַּע רוֹאִים אֶת הָאָבָא יוֹשֵׁב בְּסִלּוֹן, עַל הַשְּׁלַחַן לִידוֹ שְׁתֵּי כּוֹסוֹת
יֵין.

הַשְּׁתֵּמֶשׁ בְּצִבְעִים חַיִּים.

יוקר המחיה (מדד אוקטובר 23, ישראל)

היה היתה אשה פריבילגית
שהלכה לישון במטבח הפריבילגית
בביתה הפריבילגי
לצד האיש שלה. הפריבילגי.
הם התחבקו בחבוק הפריבילגי שלהם.
ונרדמו. בפריבילגיות.

היא התהפכה על בטנה המלאה
בפריבילגיות תפוחות.
שמיכתה הפריבילגית נעה בקצב
נשימותיה הפריבילגיות.
שערה החפוף בשמפו פריבילגי
התפזר על כרית פריבילגית
והיא חלמה חלומות פריבילגיים
עד הבקר, אליו קמה
אשמה.

פנינה סופר | ביקור בית

מְנַגֶּבֶת אֶבֶק בֵּיד
קִשָּׁה וּבָעִין נְטוּיָה מַצְבָּעִים
מִתּוֹם
מְנוּף – מִתְנַכֶּרֶת
כֵּאֵם לְתִינוּק הַמוֹעֵד לְהַמְסֵר
שָׁלֹא לְהִתְמַסֵּר
שָׁלֹא לְהַקְשֵׁר לְדְבָרִים בְּלִי תוֹחֶלֶת, לְבֵית
שֶׁהַפֶּסֶק
לְהַבְטִיחַ חוֹף

נובמבר 2023, כסלו תשפ"ד

ביקור חורף

קל לנטֹש
את היבֵּשׁ, הכְּמוּשׁ.
אך מָה לַעֲשׂוֹת
בְּאִינְסוּף נִבְטִי הַקָּמָה
עַל חֲמוּקֵי הַגְּבָעוֹת מִחֲמַדֵּי הַשָּׁדוֹת
בְּרִקְפוֹת הַגֶּנָּה וּמִטְפַּחְתָּן הִירְקָה הָרְקוּמָה
מִלְבָּבוֹת לִי
עָלִי
אַהֲבָה

דצמבר 2023, טבת תשפ"ד

כלנית

הייתי אדמה בנדגלות מושכת
אש הופכת
זעקה!
עכשו
אחת מני רבות בין אחיותי ברך העשב
בי מדלג הרוח המרפרף: הנשימה – אחות – קלה.

כנרת סמואל-פולק

*

יום הַלֵּדָת

וְאֲנִי מִתְגַּעְגַּעַת הַבֵּיתָה

הַבֵּיתָה בְּמוֹבָן שְׁלֹא יִהְיֶה לִּי עוֹד

בְּמִלָּה הַבֵּיתָה שְׁתּוּלָה פִּקְעַת חֲצָבִים

שָׂאת יוֹדַעַת שְׁתָּשׁוּב וְתִפְרַח גַּם בְּסִתּוֹ

הַבָּא.

אֶת יוֹדַעַת אֶת זֶה גַּם כְּשֶׁאֶת מִסְתַּכְּלֶת עַל הָאֲדָמָה הָרִיקָה.

עֲכָשׁוּ, מִמְּשִׁיכָה לְהַגִּיד

מִתְגַּעְגַּעַת הַבֵּיתָה

אֲבָל פִּקְעַת הַחֲצָבִים נֶעְקְרָה

וְהַמִּלָּה הַבֵּיתָה מִמְתִּינָה שְׁאֶשְׁתַּל בָּהּ

פִּקְעוֹת חֲדָשׁוֹת שֶׁטָרַם מְצֵאתִי.

אברם רפאל, שלושה כדורים, ברזל.

דעת

קלפות שלך אני מבקשת עד דק לפצח:
אני יודעת שיש בדך יותר
ואתה מתעקש, מתעקש להסתתר.
ואני מבינה אותך, זה חשוף פה מדי
ומערבב טוב ורע
אבל בוא, גם אנחנו בספור הזה כבר יותר מדי זמן

ונסינו לאכל אותך מקדם מדי ולדעת
והתערבבנו אתך והתגעגענו ונגענו וחשבנו לרגע שהבנו
אותך
וחשבנו שחברנו את כל חלקיך
והתענגנו על תורה חמימה שלך לעת ערב

על המדפסת בסער, באלו אין מקדם ומאחר
מיון דף המקורות לשמחת תורה
חסידות מתוקה, מחכה
ומכה.

פירוק

חלמתי אשה מבארי תולה על חבל כביסה פרפרי ענק
זנב סנונית כתמים
חלמתי אותם מבקשים להשיב עדינות
בכנפיהם הנמתחות כמעט נקרעות

עכשו אני מבקשת את ביתי להחליף חמרים
הבטון לא הוכיח את עצמו
אדמה לא הוכיחה את עצמה
והאש, האש שרפה כל כך

אילו עוד יסודות נותרו, אחרי תהו ובהו וחשך, אני מנסה להזכר
מים ורוח נותרו

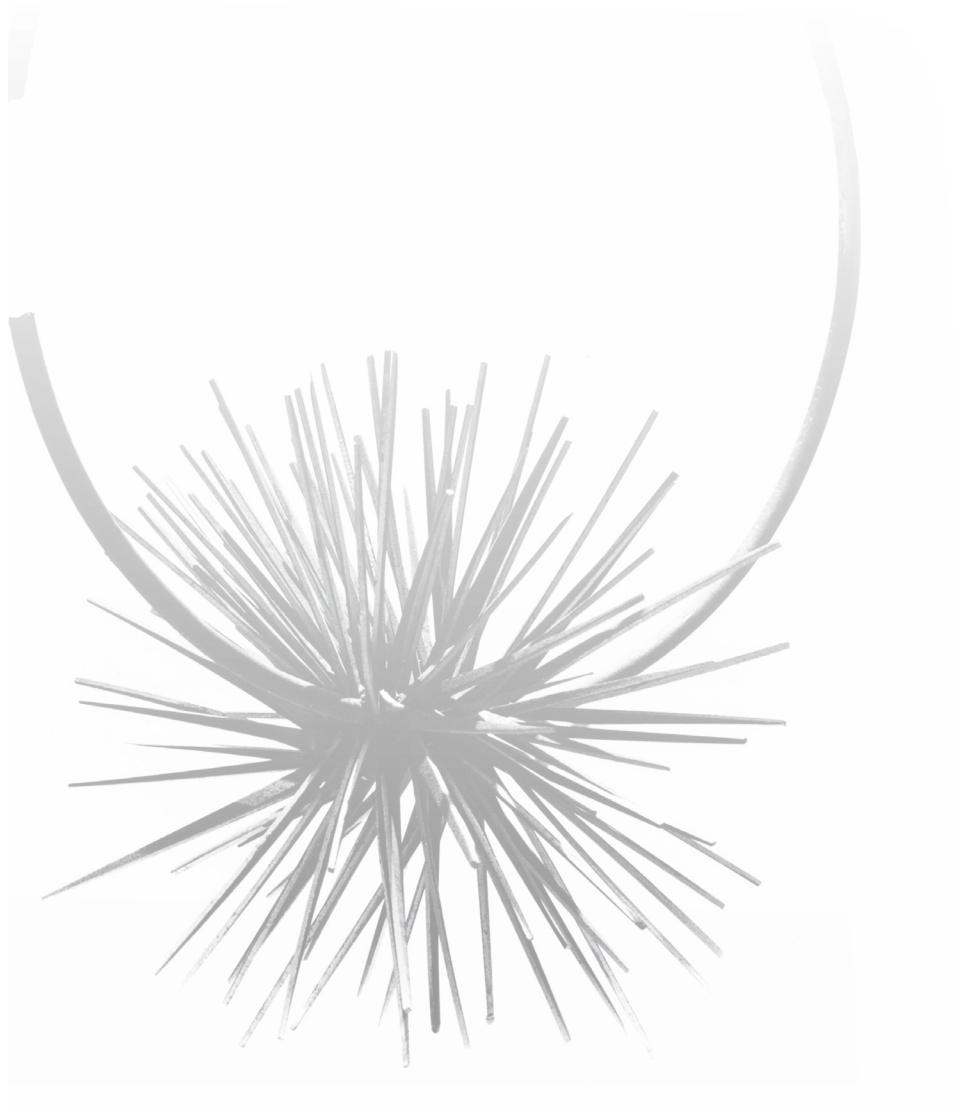
בית מים
בית רוח
צריך לנסות
לא נותר לנו אלא לנסות
ודאי נטעה
ודאי
אבל הנשמות צריכות בית
והחמרים צריכים להתחלף.

בסוף יש אור גנוז

(בעקבות לימוד בזהר שיר השירים על
האותיות הסופיות)

בסוף יש אור גנוז
שְׁעוֹבֵר בִּירוּשָׁה
חֶמֶשׁ גְּבוּרוֹת מִמֶּתְקוֹת עֲרֵבָה חֲבוּטָה עַל רִצְפַּת הַסֶּכֶה
חֲלִיקֵי עֲרֵבָה הִתְפָּזְרוּ לְאַבְקַּה
שֶׁרָפָה
אֶךְ סוּד חֶמֶשׁ גְּבוּרוֹת מִמֶּתְקוֹת שָׁם. שָׁם.
בסוף יש אור גנוז.
אִשָּׁה מְחַפֶּשֶׁת בֵּית. וּבְסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז.
וְיֵלֵד בּוֹכָה. וּבְסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז.
וּמִלְחָמָה. וּבְסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז.
עַץ פֶּקֶאן נָטוּשׁ וּבְסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז
בָּתִּים שְׂרוּפִים. וּבְסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז
וְיֵשׁ יְאוּשׁ בְּעוֹלָם וּבְסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז
וְגַם לְמִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לִשְׁמַע אֶת זֶה
וּבְטַח שֶׁלֹּא לְהַגִּיד אֶת זֶה, בְּסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז
דְּאוּרִית לִיה אֲבִרָהּ
אֹר דְּאוּרִית לָנוּ בִּירְשָׁה
שְׂאִינָה תְלוּיָה בְּדָבָר
אוֹתִיּוֹת סוֹפִיּוֹת שְׂאוּמְרוֹת, בְּסוֹף כָּל דָּבָר יֵשׁ אֹר גְּנוּז
וְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר בְּשִׁרְשׁוֹ, אֲזַי בְּסוֹף יֵשׁ אֹר גְּנוּז
אִם תִּאֲמִינִי וְאִם לֹא

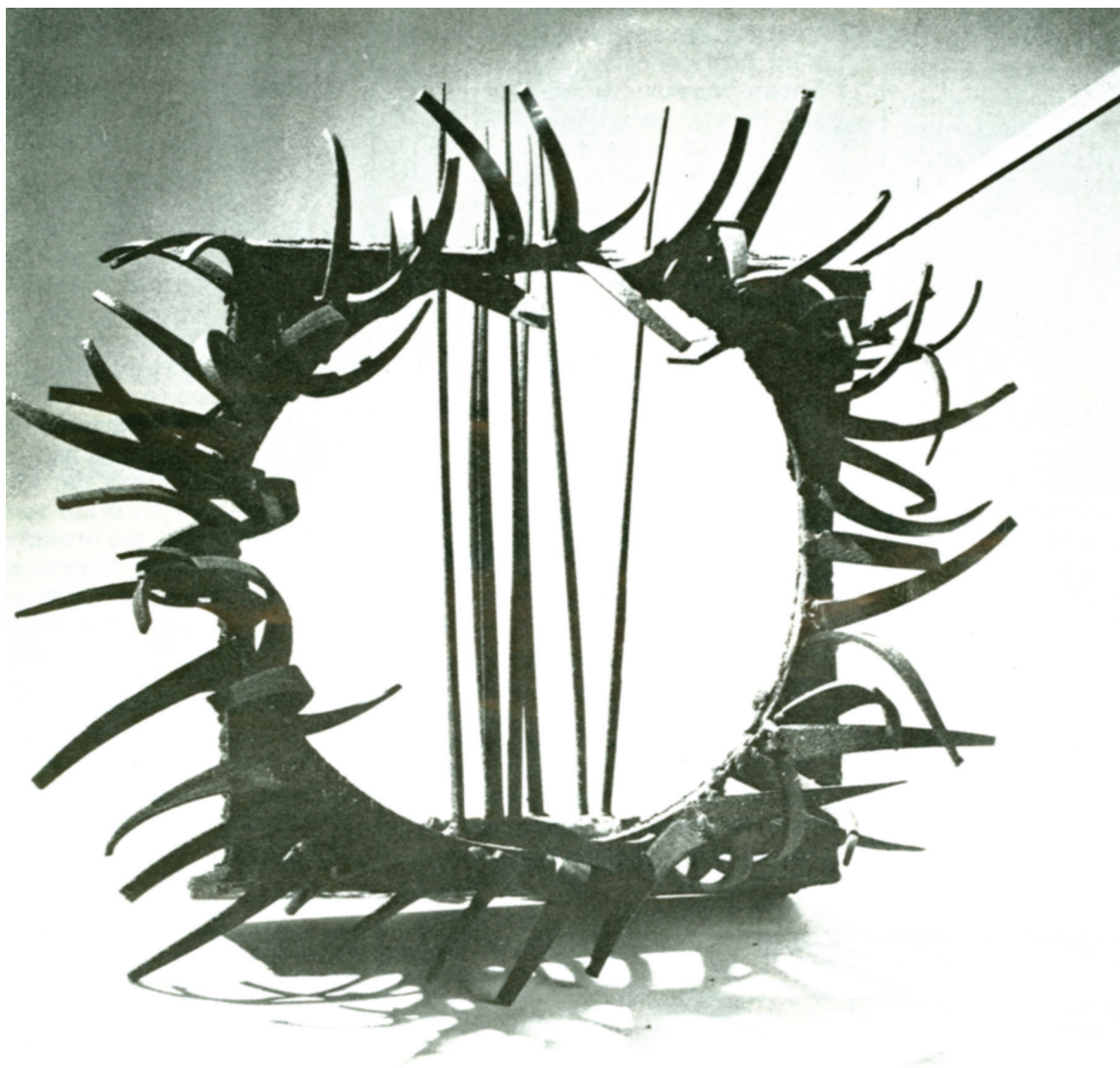
קו מעל תהום

דיתי רונן | הכנות לחג הפסח

שוב ושוב אני סופרת את המזמנים לסעודת ערב החג, שואלת את עצמי איך הם יכנסו לחדר הבטחון הקטן והצפוף שלנו. בערב אנחנו מתגייסים לפנות אותו, את חדר הבטחון. גיגית הטורקוז הגדולה, האובלית, שמשמשת אמבטיה לתינוקות; הגיגית הורדה, העגלה, קצת יותר קטנה, בה רוחצים פעוטות שכבר יושבים; שני סלי בביסה; תיקי קניות; חמרי נקוי. בודקת אילו עוד פריטים מצאו את דרכם לחדר הבטחון מאז שד הטילים באזורנו. מוציאים הכל לחצר, כמו בפרץ כל מלחמה. שבים פנימה ובודקים: תיק העזרה הראשונה במקומו, המטף, המפצל, מטען, בקבוקי מים, כוסות, דלי לעשית צרכים, מגבונים חד-פעמיים, שקיות נילון, חמשה קילו תמרים, אגוזים, בטנים. מודאים שוב שהדלת ננעלת מבפנים. מדי פעם מציצים בטלפון לראות אם האוניות של הצבא האמריקאי כבר הגיעו אל מול חופי הארץ. הנה, יש דברים שיכולים להרגיע אותנו. אני פותחת במחשב את הקבץ של סעודת ליל הסדר. הקבץ מתעדכן כל שנה בהתאם למנות שאני מתכננת להגיש בערב ליל הסדר, ויש בו כל מה שצריך לזכר להכין: סימני החג, ביצים, כרפס, כל הדרוש לקצרת הפסח, בצל ירק להכות איש את רעהו בשירת "די דינו" ואפילו תזכרת לשירון הקבוע שלנו עם שירי אביב. איך נשיר שירי אביב והאביב יפיו כה אכזר, נבט ירק ומתנשא מכל עבר, מתעלם מהמציאות. או אולי הוא, האביב, הוא המציאות, ואנחנו האכזריים שמתעלמים ממנה. אני מודאת שלא נשמט דבר מרשימת הקניות לפסח. בתי אמורה להגיע ארצה עם הילדים בערב ליל הסדר. מה יהיה אם האיראנים יחליטו לכלות בנו את זעמם דוקא כשהם יגיעו. אני בודקת שוב את כרטיסי הטיסה. הילדים הללו לא רגילים לאזעקות. מעולם לא היו בארץ בעת מלחמה. אולי עדיף היה שישארו שם. אני מציצה בטלפון, כאלו ממנו תבוא ישועה, ורואה הודעה מעורכת של גליון הספרות באחד העתונים היומיים. היא בונה פרויקט מיוחד של משוורים שיכתבו שיר שהוא הטייק שלהם על שירת הים ושואלת אם אני רוצה לשלח משהו משלי. אני קוראת את שירת הים, הפעם בעיון, ולבי נשבר. אני רוצה לחשב על יציאת מצרים של היום. אני רוצה לשיר את שירת הים של עכשו. של אחרי עכשו. של די, ונגמר, וזהו, של כל זה היה סיוט, של עכשו הכל מאחורינו, אני רוצה לשיר את שירת הים של חצינו כבר את הים בתרבה. של שבנו ארצה בשלום עם כל בנינו

ובנותינו השבויים. אני קורסת מול שירת הים, כותבת משהו מאוד אישי, על חצית ים סוף שלי. איך אפשר להתחסס כעת ליציאת מצרים. מה יהיה בערב ליל הסדר. איך נקרא את ההגדה. איך נשיר את השירים. אני ממחרת לשמור את הקבץ החדש, קוראת עוד פעם ושומרת שוב. סוגרת את הקבצים ומכבה את המחשב. מחזירה את הטלפון למטען שבחדר הבטחון. מניחה לידו את המחשב האישי שלי. אני לא יכולה לקחת סבון. כל החמרים שלי נמצאים עליו. מברכת שוב על כך שאסף חזר מהמלואים. חושבת על כל הבנים שעדיין שם. על החטופות. על החטופים. ולפני השנה משננת את צעדי מהמטה לחדר הבטחון: לא להבהל מהאזעקה, לנעל נעלי בית, לא לרוץ, להזהר שלא לקבל מכה מהפנה של השדה, והעקר, לזכור לקחת בדרך לחדר הבטחון את תיק הדרכונים, הארנק, התרופות. לבסוף אני מחליטה שבצעם מוטב להניח אותם שם כבר עכשו. בדרך חזרה למטה אני בודקת שוב שדלת הבית נעולה. מביטה במראה. אשה מדאגת ועיפה אומרת לי שכך, עכשו, היא חוצה את ים סוף שלה. יוצאת, כמו שהיא, מעבדות לחרות, בת-חורין לראות את יפי האביב, ולשיר.

אברהם רפאל, שמש, ברזל.

חגית זוהרה מנדרובסקי

*

כְּשֶׁהִכְתָּה בִּי הַבְּשׂוּרָה
הֵייתִי בִּירֵעוֹת הַסֶּכֶה
לְבָנָה כְּתִכְרִיכִים.
תָּם חֵג הָאָסִיף
וְכָל חֶלְקִי
פְּזוּרִים ...

*

כָּל יוֹם מִתְאַמֵּץ לְהַפִּיחַ חַיִּים
בְּבֶא אַחֲרָיו. הַלֵּילוֹת מְסִתְעָרִים
עֵינֵי פְּעוּטוֹת בּוֹהֲקוֹת בַּחֲשֶׁכָה.
יִמָּמָה יִמָּמָה מְנַהֶרֶה מְנַהֶרֶה
חִלּוּמוֹתֵי זֶרְמִים חֲוָרִים אֶל עֵזָה.
מִתְפַּלְשִׁים בֵּינָם שֶׁל רְפִיחַ. מִתְעַקְשִׁים
בְּלֵב הָאֲבִדוֹן לִשְׁחוֹת
בְּמִים עֲכוּרִים אֶל מוֹל הָאִימָה.
אֲצוֹת מְכוֹת כְּמִשׁוֹן מִתְרַפָּקוֹת
עַל חֲזִי לִינֵק יְשׁוּעָה.

אורית קלופשטוק

*

לפני שכל זה קרה
הסקוויות הזקנות מספרות איך היו מורידות את השמש, מחליקות
אותו ביניהן
לפעמים היה נופל והן היו פוערות את פיהן
חושפות טבעות סודיות, מעגלות אותו ליום חדש.
במסוע גופן האדם היו מבקיעות אותו אל הצמרת שיוזרח שוב

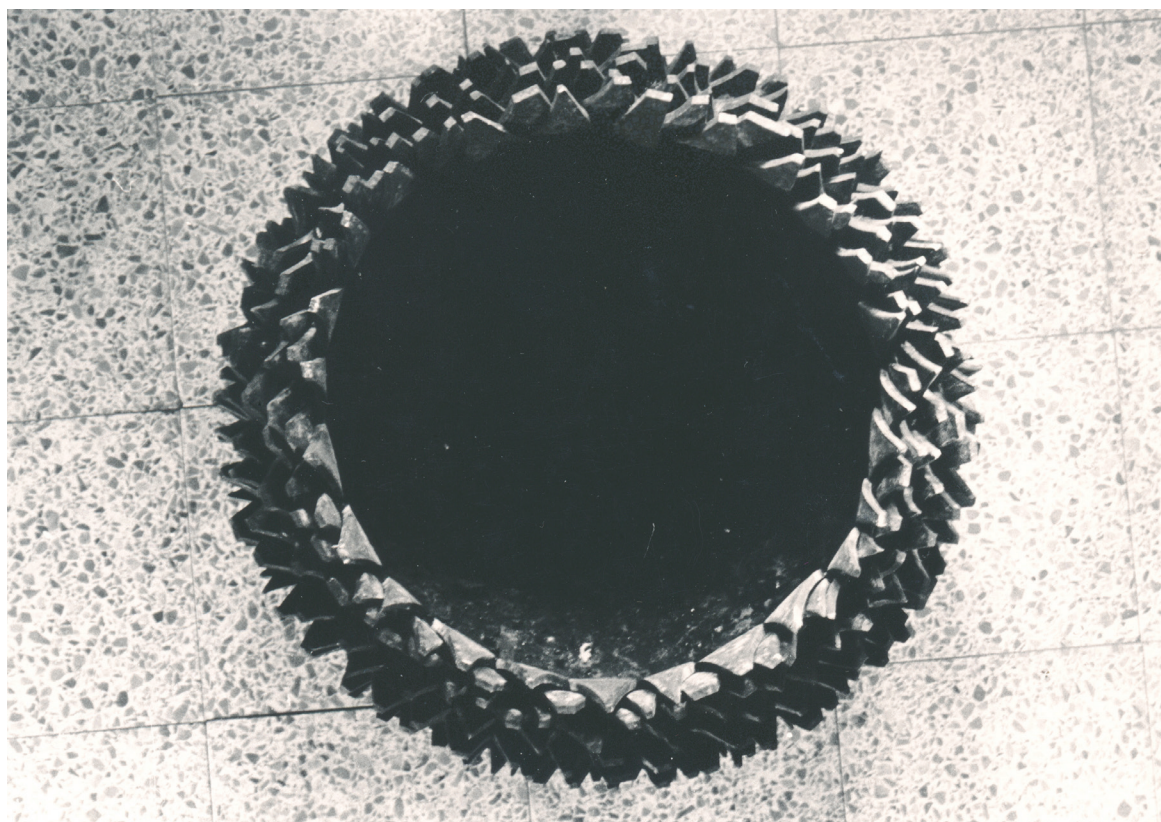
אלמלי הן, הייתי נשארת בעלטה, כך הן מספרות לי ומותחות
את ידי שאדע שאפשר
הסקוויות הענקיות נשכבות לרגלי כמו נשים בציור
אימפרסיוניסטי, עורן אדמה לחה, אני רואה להן עד שרשי השער,
הוא שחר ואפל ושקט יותר מן השקט

אני מצמיחה כנפים, אני מנתרת, נותר לי רק נתור אחד לפני
שכל זה יגמר, כך אומר לי מבטן הדומע. האם אתן חשות בכנף
ידי הקטנה, האם תהיו מסגלות בכלל לשמע את הלחישות שלי
כשאפל ביער הזה?

עוד לפני שכל זה קרה
צנחתי אל ענפי הערן הזהבים של הסקוויות. זה כמו לפל אל
הנצח, אל חלל הזמן, אבל בשרחפתי, בתוך הנתור האחרון שלי,
היתה בכנף ידי דמעה של סקויה אחת ובתוכה כל העולם

נקודת אחיזה

נִקְדָּת אַחִיזָה
רַק נִקְדָּה
בְּתוֹךְ הַתְּהוֹ הַגָּדוֹל
רַק נִקְדָּה בְּדִי לֹא לַעֲלֹל
אַחַת שְׁלִי אַחַת שְׁלֶךְ
כִּי יֵשׁ מִשְׁפָּט בְּהִנְדָּסָה
דֶּרֶךְ שְׁתֵּי נִקְדוֹת עוֹבֵר רַק קוֹ יֵשֶׁר אֶחָד
מַעַל תְּהוֹם

אברם רפאל, כדור פתוח, ברזל.

אבישר הר־שפי | בזמן הזה

הזמן הזה
שחיינו כפתיל
רעוד

הזמן הזה ש'
תלוי על
בלי מה

החיים והמוות
וכמראה החשמל באש
בשריקות המטחים במנהרות
רצוא ושוב החיות

על הפתיל הזה
הדרוך איך נושמים
את שאינו
איך מתקינים את הפתילה
להדליק גר
רועד

(כ"ד בכסלו תשפ"ד)

שבט תשפ"ד

אַתָּה קָשׁוּחַ אֶתִּי עֲכָשׁוּ
 לֹא הִצְלַחְתָּ לְהַצִּיל
 וְאַתָּה עוֹד מְרִיחַ אֶת הַשְּׂרָפָה
 בֶּן קָשָׁה לְכַלְנוּ הַכְּלָבִים נוֹבְחִים
 בָּעֵת כְּזֹאת לְשֹׁמֵר עַל הַשְּׂדֵרָה
 תִּפְלָה אֶל מוֹל עֶשֶׂן וּמֶלַח
 בְּאַמוֹנָה חֲרוּכָה
 עַל פְּנֵי בּוֹרוֹת הַסִּיד
 עֶשֶׂן וְעִצְמוֹת
 עַת הַיָּמִים חוֹלְפִים כְּדַפְדּוּף
 בְּלִבְךָ הַדוֹמֵעַ
 כְּבֹר שְׁבֹט רַבֶּךָ עִצְמוֹת וִיקִינִגִּים
 תֵּן לַפְּרָחִים הַלְּבָנִים
 לְמִשְׁמְרוֹת שֶׁל מְלָאכִים
 שִׁבַּת שִׁירָה וְצַפּוּרִים
 פֶּתַח יָדְךָ
 רְאֵה פְתָאוֹם
 יָם נִבְקָע

קטיף רימונים

יְדִינוּ שְׁלוּחוֹת בִּירֶק עַל פְּנֵי הָאֶפֶר
כִּידֵי מֹשֶׁה אֲמוֹנָה

פְּצוּעָה
בְּסִבְךָ הָרִמוֹנִים

בְּהִפְסָקָה יוֹשְׁבִים בְּצֵל
בְּשׁוֹרֶת הַמָּוֶת

שְׁתִּילִים רַכִּים
מִסְלָאִים
וְאֵף עַל פִּי בֶן

אֲמֵן לַגִּרְגָּרִים הָאֲדָמִים
פֹּז נוֹטֵף מִן הָאֲצָבָעוֹת

לְסֵלֶט הָאֲבוֹקָדוֹ
בְּקַעֲרַת הַחֹמֶר

אֵילַת הָאוֹר
בְּחֶרְסִים

חגית קופפר צ'רקה

*

צְעָרִים עֲצוּמִים
נִפְרָשִׁים חֶפֶת עֲנֹק עַל תְּהוֹמוֹת
מוֹנְעִים אֶת אֹר הַשֶּׁמֶשׁ
מִן הַגְּאִיּוֹת
מוֹשְׁבִים קוֹרֵי אֶבֶל אֶל לֵב
אֶל עֵין
אֶל אֶל
מִמְתִּינִים כְּמוֹ אֶבֶן עַל פִּי בְּאֵר
לְאַהֲבָה

לארצי

אַחֲרֵי שֶׁהָכּוּ אוֹתְךָ
אֶת רְצָה אֵלֵי אֶדְמָה
שֶׁאֲשַׁק קֶסֶם עַל פְּצָעֶיךָ
שֶׁאֲרַפָּא שְׁבָרְךָ בְּמִלּוֹתַי
שִׁנְיָנָה הַשִּׁיר אֶת הָעֶפֶר מִפְּנֶיךָ
וְאֲנִי אֶמֶךְ וְיִלְדְּתֶךָ
וּבְכִי
וְעֵקֶתְךָ
יִרְקִים מִשְׁתַּרְגִּים מִתּוֹךְ קִרְעֶיךָ

ענת גנאור

*

וְשׁוֹב דּוֹהָרִים זָאבִי הִיאֹוֹשׁ
בְּמֵרוֹץ
מֵאֵב לְבֹן, מְקַלֵּעַ לְאֶבֶן.
מְכַשְׁפִּי גּוֹרֵל אֲנַחְנוּ
וְלֹא נוֹכַל לְהַקְשִׁיב
לְרַחֲשׁ הָעֲלִים עַל הַמַּיִם,
לְלַבְּנוּ הַזּוֹעֵק: "בְּתֵתוֹ".
כֹּה קָשָׁה לִשְׁמַע
מִבְּעַד לְמָסָךְ
הַמְבַּעִיר אֶת הַלֵּב בַּחֲרָדָה.
וְתַחַת הַלְמוֹת הַתְּפִיס
מִצְטַנֵּף לוֹ הַשְׁקֵט חָרֵשׁ
בְּעַל.

ט"ו בשבט 2024

אָני שׁוֹמַעַת אֶת יִשְׂרָאֵל שָׂרָה
וְכָל לֵב בָּהּ מְנַקֵּב קִינָה.
יָרַח מָלֵא מְשׁוּטָט מַעַל שָׂדֶה בּוֹר
בּוֹ נִשְׁתַּלּוּ הַיּוֹם שִׁירִים
יְלָדִים, נָשִׁים וְגִבּוֹרִים
שֶׁבָּאוּ לְטֶמֶן שְׁתֵּי וְעֶרֶב יִרְקִים
בְּאַדְמָה אוֹפְטִימִית.
אָני שׁוֹמַעַת אֶת יִשְׂרָאֵל שָׂרָה
חֲרִישִׁית
עַל מִי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּל עוֹד עֵץ
וְלֹא יִגְזֹם עֵנָף
כִּי בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל
גַּם הַשִּׁירָה בּוֹכָה.

קלרינה פריבורקין | לוחמת אור

בְּכָל בִּקְרָא אֲנִי מְנַהֵלֶת מִלְחָמָת אֵין בְּרָרָה נֶגֶד הַחֲשָׁד.
פּוֹתַחַת תְּרִיסִים, מְעִירָה יְלָדִים, מְכִינָה כְּרִיכִים.
מִבְטִיחָה לָהֶם שִׁיחֶיהָ יוֹם יָפֶה. בְּלִי אֲזַעְקוֹת.
מִבִּיטָה בְּפִרְיַחַת הַסַּחֲלָב בְּמִרְפֶּסֶת וְזוֹרַחַת מוֹל שָׁמַיִם קוֹדְרִים.
מֵאֲזִינָה לְדִרְרוֹת הָרוֹבְצוֹת בְּסִבְדֵּי הַדֶּקֶל הַשָּׁכֵן. מְדַלָּגַת עַל
הַחֲדָשׁוֹת.
מִבְטִיחָה לְעֶצְמִי אֵת כּוֹס הַקֶּפֶה שֶׁל הַבִּקְרָא. מִתְמַסְרֶת לְנִיחוּת.
נוֹשָׁמַת.
מִמְשִׁיכָה לְחֶלֶם. כּוֹתֶבֶת עוֹד שִׁיר. עוֹרֶכֶת.
מְשַׁכְנַעַת אֵת עֶצְמִי שֶׁהַחַיִּים יָפִים כָּמוֹ זְרִימַת הַמַּיִם בְּבֶרֶז כָּמוֹ
מְקַלַּחַת חֶמֶד.
מְנַסָּה לְחַסֵּם, לְהַדְרִיף, לְהַדְחִיק, לְהַשִּׁיב מִלְחָמָה.
שׁוֹמְרֶת תְּרֻבוֹת אֹר מִתַּחַת לַמָּטָה.

פעמי כאב

לפעמים אני חפושית זבל
מזדחלת בפקקי ענק בדרך ו'בוטינסקי
נדחפת, חותכת, צופרת כמו כלם
שונאת חנם.

אך לפעמים, שיר נהר שוטף מתוכי רסיסי כאב
מרים לאויר ענני תקווה המתאדים למראה הכותרות בעתון
ושוב מתרסקת כנגד סלעי מציאות במפל אינסופי.

מביטה אל שמי השָׁרֵב – אלול בפתח
מקשה על דלתות הסליחה
מזמינה בלבי גשמי ברכה.

אילת צבע יונגסטר | איכה

איך תופסים עולם
שסטה ממסלולו,
איך משיבים אותו אל דרך?
איך מבעירים אור
שאבד לו מקורו,
איך מאירים נתיב בדרך?
איך נותנים יד
למי שאין לו רגל,
איך שולחים אותו לדרך?
איך מזהים מי האויב
ולא תוקפים כמוהו אף,
איך מוצאים שוב את הדרך?

רחל לאה לוי

*

נְסִיתִי לְצַרֵּף אוֹתִיּוֹת לְמַלִּים,
אֵךְ הֵן נִפְלוּ.
נְסִיתִי לְחַבֵּר מַלִּים לְשׁוּרוֹת,
אֵךְ הֵן הִתְפַּזְּרוּ.
נְסִיתִי לְסַדֵּר שׁוּרוֹת לְפָרָקִים,
אֵךְ הֵן הִתְעַקְמוּ בְּמוֹ סְפִירָלוֹת.
וּבְשֹׁאֲנִי קוֹרֵאת וְקוֹרֵאת תְּהִלִּים
עָלַי לְהָרִים אוֹתִיּוֹת,
לְאַסֵּף מַלִּים,
לְיִשָּׁר סְפִירָלוֹת...
וְכֻלֵּם עֵיפִים
מְעֻרְבָּב תְּהִי וְתִקּוֹן
בְּשֹׁאֲרוֹת מִתְחַבְּאִים.
עַד מָתִי?

אברם רפאל, שתי ציפורים, ברזל.

חלי טל שלם | בגרות בספרות תשפ"ד

מוֹרִים יְקָרִים, בְּשֵׁל הַמָּצֵב,
כְּלוּמֵר, הַמִּלְחָמָה וְהַחֲרָבוֹת,
נִתְחַשֵּׁב בְּתִלְמִידִים (וּבְכֶם) עַד מְאוּד.
וְלָכֵן נִצְמָצֵם אֶת הַחֹמֶר הַנִּלְמָד –

לְדַגְמָה: שִׁירַת בִּיאָלִיק, הַמְּשׁוֹרֵר הַלְאָמִי –
אֵין צֶרֶךְ הַשָּׁנָה לַלְמִיד אֶת הַשִּׁיר "עַל הַשְּׁחִיטָה"

הַחֹמֶר שֶׁנִּשְׁאַר בַּמִּקּוֹד –
אִם יִשְׁאַל הַמְּלַאָּךְ,
לְבָדִי,
וְחוּצָה לָךְ בָּרַח.

ריצה

היא יודעת שְהַרִיצָה מְרַגֶּשֶׁה אוֹתָהּ, שֶׁהִיא לֹא יִכּוֹלָה בִּלְעָדֶיהָ.
היא יודעת שֶׁהִיא חֶלֶק מִהָעוֹלָם, חֶלֶק מִהַטָּבַע,
אָבֵל הִיא לֹא מְצַלִּיחָה לְהַרְגִּישׁ אֶת זֶה,
אִז הִיא רֹצָה
וְהַמוֹזִיקָה בְּאֶזְנֶיהָ.
אַחֵר כִּךְ הִיא מְתַקְלַחַת
וְהַמִּים זֹרָמִים עַל גּוֹפָה כְּמוֹ הַלְטוּפִים
שֶׁלֹא קִבְּלָה
כְּשֶׁהִיְתָה קִטְנָה –
וְאִם כְּבֵר לְבָד, אִז שְׁנֵהֶיָּה בְּתַנוּעָה,
שְׁנֵתְחִימָם,
שֶׁלֹא נִקְפָּא,
שֶׁלֹא נִשְׁתַּגַּע –

דרישת שלום

ביום ההלדת שלי התקשרו מחברת הציוד לנכים
ובקשו לברר אם אנחנו עדין משתמשים במנוף –
וחשבתי – כמה מתאימה לך מחנה כזו,
כמה מתאים לך
לשלח לי ברכה עם מנוף.
ושוב חזרתי והסברתי לפקיד בטלפון
שאתה אינך כבר שנתים
והמנוף החזר זה מכבר למשרד הבטחון.
והוא חזר והתנצל ומלמל שלא תדעו עוד צער, אני מצטער.
אבל אני ידעתי שמחה.
ככה אני מכירה אותך –
במחוות גרנדיוזיות –
עם זר ענקי –
מפתיע אותי.
מגיח חדש לפני חתנתי,
מתחנן שלא אתחתן עם אחר,
מסביר לי שנועדנו זה לזה.
מתעד סוף שבוע שלם, הרבה לפני "מחברים" –
ידך האחת אוחת מצלמת סוגי וידך השנייה את העמוד
ואתה מסובב אותנו בסחרחורת,
מכונן את מצלמת הקודאק אל הפנים ולוחץ,
עוד לפני שהמצא הסלפי, כותב –
"עד שימצאו יום על שמך – יום האשה שמח!"

ועכשו, גם כשאתה עמק באדמה,
דואג להתקשר אלי ביום ההלדת שלי
ולאחל ממרומי המנוף –
שלא תדעי עוד צער!
מזל טוב!

מרב קינן | מכתב

כָּאֵן מִסּוֹךְ חוּצָה אֵינוֹ צוּחֵת
גַּם עֶקֶב אֵינוֹ מְרַעֵיד
שְׁפָתַי שָׁמַיִם
נִמְלִים חוֹכוֹת בְּסֵתֶר
הַחֹטָה בְּקֶעֶה אֶתְמוֹל

זֶה כָּל מָה
שְׁאַרְעַ כְּשֶׁלֹּא
הָיִיתָ

על כל המתים

וְעַל כָּל הַמֵּתִים בְּצַעְרֵי עֲגֻנָּה צָפוֹר
עֲנֵב כָּחַל שֶׁל בְּדִלַח עֲרִסְלָה בְּמִקְוָה

וְאַבְרָתָה מְבוֹא הַסֶּפֶר שְׂדֵפֵי עֲמוֹ הִצְהִיבוּ
כְּשֶׁלֶכֶת שְׁטִים בֵּין אָרִיג כְּלִיל הַחֶרֶשׁ מִתְכַּנְּסֶת

עַד יָבוֹא הַקֶּץ עוֹד יִכְתֹּב עוֹלָם בְּדִיו
קוֹדוֹת הָרָתֶם וְהַחֹל שֶׁל הַמְדָּבָר

כָּל דּוֹר וָדוֹר אוֹתָם סִלְעִים
כָּל דּוֹר אוֹתוֹ מָטָר

גם הלילה שייך לאהבה

גם אם תשמענה צפירות

הלילה נאהב

ולא בשביל אהבתנו

נשכב

על יצוע חולות

שהרוח תסיע עם שחר

גרגר יספר לגרגר

דן בלומברג | רוח, סוף

מי יֵעֶזְרָא לְקַטֹּף פְּרָחִים בְּדֶצֶמְבֶּר
כְּשֶׁשְׁנֵי הַחֵלֶב שֶׁל הַשֶּׁלֶג עוֹד מְבַצְבְּצוֹת מִרֹאשׁ הָהָר
בְּמִנְהָרוֹת הַלֵּב
סָתְוָה עוֹד לֹא פָשַׁט אֶת מְדִיו
וְשִׁלְכָה בְּקִטְיָתָהּ מְלַחֶכֶת אֶדְמָה בְּהִרְדּוּפֶיהָ
אִם רַק הָיִיתִי יָכוֹל לִשְׁכַּר אוֹתִיּוֹת מִהָרוֹחַ
רָגַע לִפְנֵי שֶׁהֵן נִכְרָכוֹת כְּסָנָה בּוֹעֵר
עַל לִוְחוֹת שֶׁל שִׁישׁ

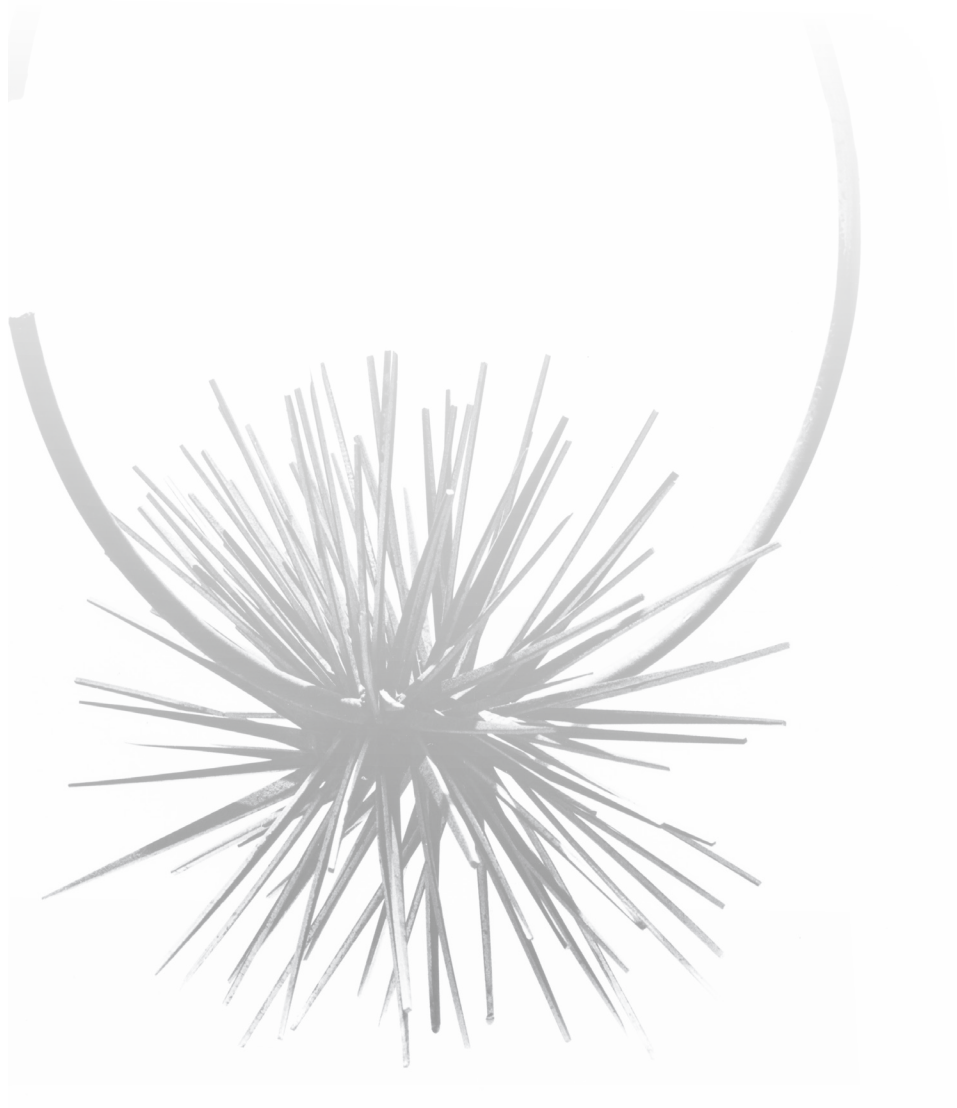
תומר שור קהת | התקרקעות

בַּיָּמִים בָּהֶם עָשָׂן שָׁחַר חוֹסֵס אֶת קִנְיָה הַנְּשִׁימָה
וְהַכֹּל הוּא אָפֶר
שֶׁנִּנִּי אֶת צִמְחֵי אֶרֶץ לְבַל תִּטְרַף עֲלֶיךָ דַּעַתְךָ
זָכְרִי: טִיוֹן דְּבִיק, חֲטָמִית זִיפְנִית, נֶעֱנַע מְשֻׁבֶּלֶת
בְּקִרְוֹב הַגִּשְׁמִים, בְּקִרְוֹב רוּחַ נִקְיָה בְּהָרֵי יְרוּשָׁלַיִם
וְאֶרֶץ יְרוּשָׁלַיִם וְזֵיתִים וְתַרְמוֹס הַהָרִים וְדִרְדֹר כָּחַל
שֶׁנִּנִּי שְׁבִילִים בְּטֶרֶה־רוֹסָה וְאַבְנֵי גִיר וּמְרוֹה
שֶׁנִּנִּי אֶהְבֵּת הַצֶּבֶר וְהַתְּאֵנִים
מִבְּלִי לְהַתְנַצֵּל בְּפָנֵי הָעוֹלָם כְּלוֹ עַל הָיוּתְךָ שִׁכְתָּ
רִקְפַת מְצוּיָה, שְׁמֵר, סְבִיוֹן
דָּם הַמִּכְבִּים
בַּיָּמִים חֲסָרֵי פָנִים תִּנִּי לְנוֹפִים לְשֹׁנֵן לָךְ אֶת מָה שֶׁאֵין לוֹ מְלִים:
בְּקִרְוֹב עֹשֶׁב חֲדָשׁ
וּשְׁקָדִיּוֹת שִׁיחֵי רִטְיָה עַל הַנֶּפֶשׁ.

אברם רפאל, שדה, ברזל.

כלפי שמיא

תרצה מגדר

*

כָּבֶר תְּקוּפָה אֶתָּה לֹא קוֹרֵא
"בֹּא אֶל פְּרָעָה"
הֲרִי הִבֵּאתָ אוֹתוֹ קְרוֹב מְדִי –
בְּבִיתֵנוּ וּבִשְׂדוֹתֵינוּ,
בְּשֶׁרֶשִׁי אֲמוֹנָתֵנוּ.

כָּבֶר תְּקוּפָה אֲנַחְנוּ שׂוֹאֲלִים בְּכֹאֵב
"אֵיזָה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ",
וּכְבוֹדָךְ מִתְגַּלֶּה בְּדֶרֶכִים
עֲקֻלָּלוֹת; לְעֵתִים
בְּצַבָּעִים מְרֵהִיבֵי עֵין,
לְעֵתִים בְּגוֹנֵי אֶפְרַיִם-שֹׁחַר
מֵאֲבָנִים.

כָּבֶר תְּקוּפָה הֵלֵב אוֹמֵר
"יִידִם אֶהְרֵן"
וְהִשְׁקֵט מוֹפֵר בִּידֵי רַעֲמֵי תוֹתָחִים,
נִהְמוֹת שׁוֹעֲלִים מִחִבָּלִים,
סִירְנוֹת זֹעֲקוֹת אָנָּה אָנוּ בָּאִים,
מִסּוּקִים חֲגִים בְּשָׂמִים –
מִמְּשִׁיכִים אֶת הַקְּפוֹת הַשְּׂמָחָה;
מְקוֹיִם לְהַפִּיל אֶת חוֹמוֹת הַהִסְתָּרָה.

כָּבֶר תְּקוּפָה שְׂפִתוֹתֵינוּ לוֹחֲשׁוֹת
"לִהְיוֹת עִם חֶפְשִׁי בְּאַרְצֵנוּ"
וְלַחְלוּחִית הָעֵין עוֹלָה,
וְאֲדִי הַנְּשִׁימָה מְעִיקִים,
וְהַתְּפִלָּה – – –

פרשת בא תשפ"ד

נתנאל נדב | מלאכים

המלאך הגואל את אבותי מכל רע
איפה היית בשואת שמחת
תורה? ומה חטאה הנערה? ואיה ברכת הנערים?

וטלית גדולה של ברכה בחג השמחה, מחפה מעל ראשים –
מדוע הפכת מעטפת גופים קטנים
מכתמים בפעילות אדמות אחרונות
של מה שמחבקות אמהות
בעבור מה שנלחמים אבות
ובנים שהופכים מלאכים
גואלים מכל רע

שיישראל

*

אֶזְעָקוֹת הַיּוֹם מִהִדְהָדוֹת הַלַּיְלָה
חֲזָקוֹת מִשִּׁירֵת אֲדוֹן עוֹלָם
חֲזָקוֹת מִהַמְּלָאךְ שֶׁלֹּא גָּאֵל
רָצְנוּ לְמַקְלָטִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם
חֲבִשְׁנוּ כַּפּוֹת מִפְּנֵי מַכּוֹת שָׁמַיִם

זַעֲקוֹת הַיּוֹם מִהִדְהָדוֹת הַלַּיְלָה
כְּמוֹ עֹשִׁיר שֶׁאֲבָדוּ נֶכְסָיו
כְּמוֹ אִישׁ שֶׁאֲבָדוּ אֱלֹהָיו

*

רוֹטְטוֹת הַיָּדִים לְקֶצֶב הַטֵּלְפֹן
שֶׁמֶאֱל דוֹחָה וַיִּמִּין מִקְרֶבֶת
מָה שֶׁקָּרָה כְּבָר קָרָה
מֵאַחֵר מִדִּי לְהִתְפַּלֵּל
הַטֵּלְפֹן רוֹטֵט
מִי לֹא יֵירָא

*

בְּעֵינַיִם חִלּוּלוֹת
חִלָּים שָׁבִים
לֹא כָּאֵן וְלֹא שֵׁם
הַמָּקוֹם מִנַּחֵם

*

תִּלְוִי עַל בְּלִימָה
מִזְמַן אֲמֵרָתִי
עוֹד סִפּוֹר אֶחָד וְאַתְּפָּרֵק

מיתר הלל קורמן | אלוהים

התחילו מחאה נגד אלוהים
בקיר אפר ברעננה
ציור קיר ענק ובמרכזו –
אלוהים, איפה היית בשבעה באוקטובר?

הפציעה הדתית במחלקת השקום אומרת לי
שהכל מלא נסים.
כל יום שומעים על אנשים שנצלו
ואלוהים מאוד נוכח עכשו.

אני משתתק
אלוהים נפקד ונמצא
נעלם ומופיע

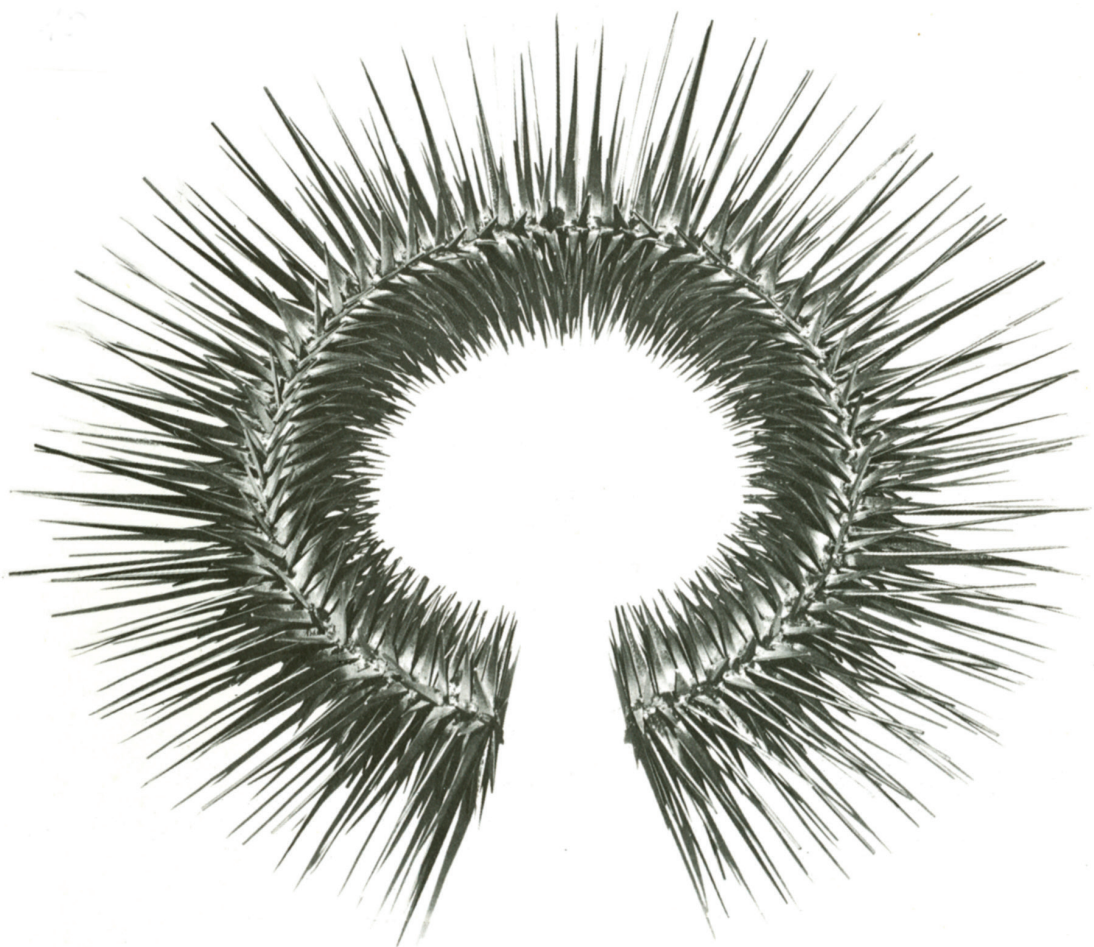
אני נשען על הקיר
רוקע ברגל ומכה עם היד
מדבר אליו
בוכה

מה נשאר?

שירה אמסילי | אלמלא מקרא מפורש

וְרֵאִיתָ אֶת אַחֲרֵי
וּפְנֵי לֹא יֵרָאוּ
(שמות לג, כג)

גַּם לְאֱלֹהִים יֵשׁ
נִקְדּוֹת עֲוֹנוֹת
כְּשֶׁהוּא מְסַתִּיר פָּנָיו
חֲפוּי רֹאשׁ
מַצֵּעַר הַשְּׂכִינָה.
אֵיךְ יֵרָאֶה
מִי מֵאַחֲרָיו
מִי מִצִּדָּדָיו,
אֶלְמֵלֵא נִמְנָה אֲזִי
בַּצֵּעָקָה:
אַחַת שְׁתֵּים שְׁלוֹשׁ-
עֲשָׂרָה:
אֵל רַחוּם
וְחַנוּן
אֶרֶךְ אַפִּים
וְרַב חֶסֶד - - -
לְהִזְכִּיר לוֹ
שֶׁהוּא הָעוֹמֵד

אברם רפאל, זר פתוח, ברזל.

תחיה פרומן | כמוות אהבה

עם הגב לים
שוכבת על צדה
כמו אשה חולה
מחלפות יערותיה גלחו
בטרם תתפשט שרפת המלחמה ויתחבאו המפגעים
דרך אחת, נערות מעקמות זויות היכל
ושניה, תינוקות מסבלים צווחי דם.
עקביה דשים את פתחת עזה,
בנסיונות לנקז את המגלה הזורמת מפצע
הכריתה.
בבטנה, הפרגוד בגרסתו המכוצת
מסרבת להולד המשיחה
מסרב הטבור להפרס.

ואראך מתבוססת
שכובה לעפר
ההבטחה בדמיון חיי
שוב ושוב נתקפת
גם אשה גוססת, נושאת בכל חדש מחדש את
תקות השני.
גם האיש המחבק מאחור,
הפותר להכאיב
מתעורר לפתע
התעוררות עזה ומביכה
מזדקף בנוכחות מפתיעה
להעמיד הברית
לכרת הזהב מטנפת.
עם בחירה בוחר שוב בשופר
בוחר זכריו, זכרונותיו
עם יוצר הצלם מעפר.

קלרינה פריבורקין | שני מחנות

.I

אני קוראת לך מתוך כוונת רחמי
מתוך אפלת המעים,
מתוך הגרון התרוך –

הצילני

נא

הצילני

נא

הצילני

נא

אך יד רכה אינה מושטת,

גנף נעול – אתה

גן

נעול.

.2

אני לי ישועתי,

אני דופקת על דלתות ביתי,

מכה על סלע ונצבת מולך

אך אתה לא בא אלי,

לא בא.

אתה בשלך.

ורד ורקר | הנשימה

הנְשִׁימָה
שְׁנִשְׁאָבָה מִתּוֹכִי
בְּפִקְדַת קֶרֶן
הַחֲדָשׁוֹת הָרְעוּת
הַדְּבִיקָה אֶת
חֲלָלִי
גּוּפִי
אֶל
עֶצְמִם.

הַמֵּאֲמֵן
לְנֶשֶׁם
תַּחַת
הַהֲרִיסוֹת
לֹא
צָלַח.

*

יִדְעָתִי שֶׁהַגְּשָׁמִים
מְכַרְחִים יִהְיוּ לְבוֹא.

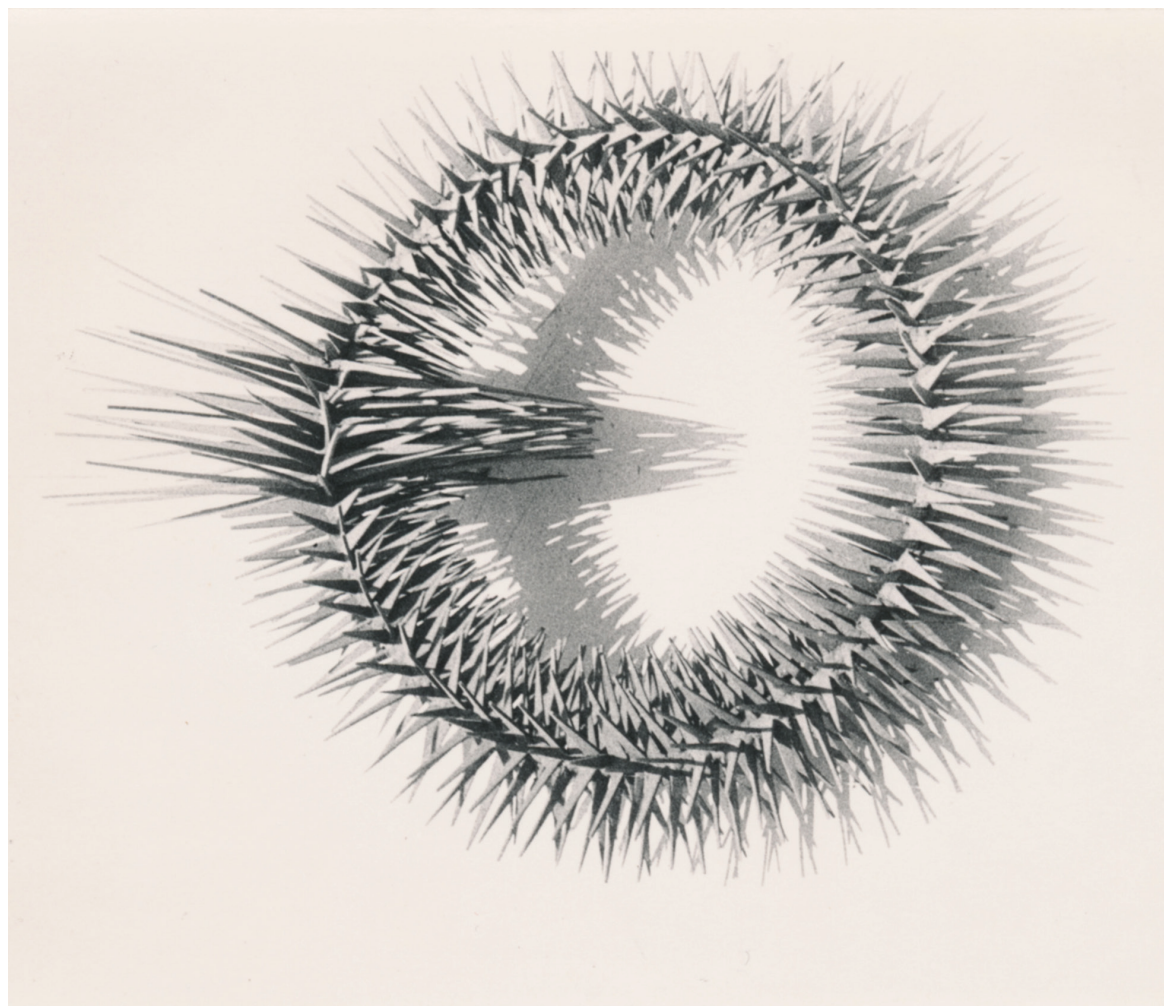
מֵאֲזוּ בְּעֶרְתַּת הַשָּׁבֶת הָיָא
בְּרֵאשִׁית הַסֵּתוֹ,
אֲנִי יוֹשֶׁבֶת בְּכֶסֶּאִי שֶׁעַל הַמְּרִפֶּסֶת
עוֹטֶפֶת בְּכַפּוֹתַי אֲדַמָּה עֲשָׂנָה שֶׁצִּפְנֹתַי בְּצִנְעָנָת
מְעִידָה אֶרֶץ חֲרָבָה
אֶל שָׁמַיִךְ,
עוֹשָׂה אוֹתָהּ סִמָּן בֵּינֵינוּ
שֶׁתְּכִירְנִי כְּשֶׁתָּשׁוּב.

אֵינִי זֹזָה מִמְּקוֹמִי
הַמְּשַׁקִּיף אֶל שְׂדוֹת הַקֶּטֶל.
יוֹם בְּיוֹמוֹ
אֲנִי מְאִירָה עִם שַׁחַר
מִתְעַגֶּלֶת עִם הַיָּרֵחַ אֶל הַחֲשָׁכָה
וּבֵין אֹרֶךְ לְאֶפֶל
מְטַלְיָאָה אֶת שְׁמִיכַת אֶהְבֵּתֵנוּ הַחֲרוּכָה.
רוֹקֶמֶת אוֹתִיּוֹת שְׁבוּעָתְךָ
שֶׁלֹּא נִתְּיָתָם זֶה מִזֶּה

אֲמַשׁ בִּשְׁנָתִי, בֵּין אֲשַׁמְרֶת תִּיכּוֹנָה לְשִׁלִּישִׁית
שֶׁמַּעֲתִי זַעֲקָתְךָ מִפְּלַחַת אֶת הַלֵּילָה
שְׁמִיךְ סְדוּקִים, תְּהוֹמוֹתֶיךָ פְּעוּרִים
אֵינוֹתֶיךָ רְסִיסִים רְסִיסִים

עַל הַמְּרִפֶּסֶת הַצְּבָתִי כּוֹס יְגוֹנִים
לְדַמְעוֹת גְּשֶׁמֶיךָ הַזּוֹלָגוֹת
וּכְשֶׁמְלָאָה עַד גְּדוּתֶיךָ
הַשְׁקִיתִי אֶת אֲדָמָתֵנוּ בְּעֵסִים הַחַיִּימוֹת
מִתְפַּלֵּלֶת שִׁיְהִיָּה לְבִרְכָּהּ
קָלְלוֹת הָיוּ לָנוּ דִּי.

לְמַחֲרַת, בְּאוֹרֵה הַרְדֵּי שֶׁל הָאֵילָת
נִמְתָּחוּ לְמִלּוֹא הָעֵינַן שְׂדוֹת הַנֶּגֶב
מִנְעִים חַיִּים חֲדָשִׁים בִּירֵק.
הַבְּטָנוּ בָהֶם:
אֶתֶּה שֶׁהֵנָּה
אֲנִי שְׁעוּדָנִי
מִלְפָּפִים בְּכַבְלֵי הַבְּרִית
שׁוֹאֲפִים רֵיחַ תִּקְוָה שֶׁל אֲדָמָה גְּשׁוּמָה.

אברם רפאל, מעגל דורבני, ברזל.

עמוס גאולה | 'בְּחִיצֵי הַבְּרָזָל' על אודות האומנות המלווה

אברם רפאל נולד בירושלים בשנת תרצ"ז (בשם אברהם רפאלי), למשפחה שעלתה לארץ מיזד שבפרס, שם עסקו בצורפות נחושת ובטוויית שטיחים. כבן ארבע מתה עליו אימו, בשעה שכרעה ללדת את אחיו. גדל כילד בשכונת הבוכרים, שם למד בתלמוד תורה. כנער הצטרף לחברת נוער של 'הנוער העובד' בקיבוץ חפצי-בה, ומגיל עשרים היה חבר בקיבוץ מנרה, בו חי עד יום מותו, בשנת תשמ"ט.

למד אומנות באורנים אצל הפסל מיכאל גרוס והציירת סימה סלונים. מאז עמד על דעתו היו מאווייו נתונים לעיסוק בפיסול ובציור. בסטודיו שעמד בכניסה לקיבוץ, על גבול הלבנון ולצד המטעים, הוא פיסל בברזל, ובחדרו שמעל צוק מנרה צייר בשמן. חומר גלם עיקרי בעבודותיו הם קוצי ברזל חשופים, אותם ריתך אחד לאחד אל תוך צורות כדוריות, שלמות או פעורות, ואל פני שדות קוצים שטוחים ומזדקרים. אוקומולציה של פיסות ברזל דוקרני היוצרת גוף עגול, רך ומתנועע. עבודות ברזל אחרות יוצרות קווי מתאר של נוף ומתחברות אל הטבע, שבו הוצבו. כל

עבודותיו נחצבו מן הנפש הסוערת והדואבת והן מבטאות מלחמה ושקט פנימיים, כמו גם מבט על העולם שמסביב.

רפאל הציג עבודות בתערוכת יחיד במוזיאון חיפה לאמנות חדשה (1978), ובתערוכות קבוצתיות, במשכן לאמנות עין חרוד (1971); עם קבוצת 'אקלים' (1977, 1982); בגלריית הקיבוצים בתל אביב (1980); במוזיאון תל אביב (1980); עם קבוצת 'תל חי 80' (1980); עם אומני הקיבוצים (גני התערוכה, 1982); בתערוכת אומנים עכשוויים מישראל בשיקגו (1984), ועוד.

הינה כמה דברים שאמר על עבודתו בריאיון לעלון הקיבוץ:
 "אני נותן את הנשמה של החומר. עיצביו עשויים מפלדה אבל משמיעים מנגינות עדינות";

"הברזל הוא אכזרי ועדין בעת ובעונה אחת. גם נמר הוא אכזרי ואלגנטי. אני מוצא בברזל טירוף. חומר משוגע שיש לו פנים לכאן ולכאן. הוא חומר סמלי מאוד. הוא חרב והוא מזמרה";

"הפיסול שלי קונקרטי. שייך למציאות שלנו. אנחנו חיים אחד בתוך השני, ועל ומאחרי האנשים. כל זה צפוף ודחוס ואין לאן לברוח. אבל יש שמץ של סיכוי...";

"החתיכות המרכיבות את הכדור צפופות ודחוסות אחת בתוך השנייה. כשאני בונה כדור אני ממש כותב את החתיכות האלה. משקיע כל חתיכה וחתיכה בתוך וליד חברתה. מבחוץ הכדור שלם, כאילו איזה מגנט מלכד אותו, אבל הוא יכול להתפוצץ החוצה";

"אותי מעניין בעיקר אי-הגמר של הפסל. הבעיה שנשארה פתוחה. זה מאפשר לעבור לפסל חדש, ולך, כצופה, להציץ לתוך הבעיה ולקחת חלק פעיל כשאתה בונה לך עיגול בדמיוןך".

– בכך מהווים הפסלים של רפאל, מצד אחד, ניסיון סיוזיפי לאסוף פיסות ילדות עצובה לכדי יצירה אסתטית ושלמה, ומצד שני כעין משל על המציאות הקיבוצית והחברתית וכבעיה בלתי פתורה (טכנית, לא ניתן לרתך כדור שלם מבפנים).

מתוך דברים שנכתבו על אודותיו:

"אברם חתך בסכין חד את שכבת השומן. חתך ישירות ופסליו חשפו את הנפש"; "כל קוץ בפסליו הוא נפרד וייחודי בכאבו"; "כדורי הברזל – המעולות שבעבודותיו, הן כעין מוסיקה גבוהה, המבוטאת בדרך הפיסול הייחודי" (מיכאל גרוס).

"בחוש, ואולי במודע, התקשרה עבודתו עם האוקומולציה באמנות. שברים קטנים רבים היוצרים מהות שלמה חדשה. היה נדמה לפעמים שהוא עצמו שומר בכוח ובאומץ על שלמותו" (יחיאל שמי).

"כוחם של פסלי אברהם רפאל היה ביכולתם לתרגם את הנופים הצמחיים, את השדות מוכי השמש והחום של הארץ, עם מבע אנושי כאוב, שדוקרנותו היא מגננה 'דורבנית' על ייסורים פנימיים. רפאל הצליח היכן שפסל גרמני ידוע, גינטר אוקר (Ucker, יליד 1930), מי שנודע בפסלי הברזל המסמריים שלו, לא הצליח: הוא חיבר בין ההפשטה לממשות הקונקרטית הסביבתית והפנימית-רוחנית גם יחד. מבחינה זו, אברהם רפאל הוא לפיסול הישראלי מה שלאופולד קראקוור הוא לרישום: שניהם אמני הקוצים הארצישראליים כמטאפורה טראגית" (גדעון עפרת).

© צילומי התמונות באדיבות המשפחה

דברי הקדשה

לכבוד יפה (ז"ל) ודאובן (יבדל"א) סולימן

לכבודם של הורינו האהובים יפה (ע"ה) ודאובן (יבדל"א) סולימן

יפה

אימנו, יפה סולימן, נולדה בשם בֶּהִיָּה בשנת 1936 בפרס, בעיר המדאן, היא שושן הבירה. שמונה ילדים נולדו להוריה משה חיים ומונבר. טוראן הבכורה, פרדואוס (שושנה), בהייה (יפה), סעיד (יצחק), חורי (חנה), סירוס (אלי), סוהרב (רחמים) ופלורה (אילנה).

אביה משה חיים היה בעליה של חנות בדים. לצד היותו סוחר, הוא שימש כחזן בבית הכנסת. הוא הצליח לאחד את המתפללים סביבו בקול בריטון נפלא. האמונה הפשוטה והעמוקה, אשר אפינה את רוב יהודי פרס, לא פסחה אף על ביתו, אשר היה בית מסורתי מלא באהבה וערגה לארץ הקודש ולירושלים.

בהייה הייתה קרובה מאוד לאביה ולאִימו שחייתה איתם. סבתא ננא, בחושיה המחודדים, השכילה להבין שבהייה מופלית לרעה מאחיותיה הגדולות, והיא אספה אותה באהבה אל חיקה. מדי לכתה לקברם של מרדכי ואסתר, הסתירה את אימא תחת הצ'אדור השחור. מננא ספגה בהייה את אהבת האדם ואת האהבה לטבע שהאִל־ברא. שם נטעה בה ננא את זרעי האמונה הפשוטה, ממנה למדה לראות את העולם באור חיובי ולחפש בכל אדם את ניצני הטוב.

בשנת 1949 הגיעו להמדאן שליחי תנועת החלוץ, מטעם עליית הנוער, במטרה להעלות ארצה את היהודים, בשלב הראשון את הנוער ובשלב השני אף את המשפחות. אביה של בהייה, מתוך מחויבותו כמנהיג בקהילה, יחד עם אמונה צרופה שהגאולה שעליה חלמו דורות אכן עומדת בפתח, הכריז שהוא שולח שלושה מילדיו ארצה. האב בתמימותו חשב שפרדואוס בת השש־עשרה תשמור על אחיה הקטנים, בהייה בת השנים־עשרה וסעיד בן השמונה. הוא לא צפה שמיד עם רדתם מהמטוס יופרדו הילדים זה מזה ואף יינתנו להם שמות חדשים. פרדואוס, בשמה החדש שושנה, נשלחה לשדה נחום במסגרת ההכשרה. בהייה, בשמה החדש יפה, נשלחה לבית אורן, וסעיד – יצחק – נשלח לכפר גלעדי. על אף העובדה שהם באו מבית שומר מצוות, הם נשלחו לקיבוצים לא דתיים ואף

נקרעו בעל כורחם זה מזה, דבר שהותיר בכל אחד מהם צלקות אשר לא הגלידו מעולם.

יפה, בעקשנותה האופיינית, לא הסכימה להיפרד מאחיה הקטן, ובאומץ ובתושייה סירבה לעזוב את שדה התעופה עד אשר נכתב עבורה על פתק קטן בעברית שמו של הקיבוץ שאליו נשלח. לאחר שבועות מספר, בדרך לא דרך, מתוך אחריות לקיום הבטחתה להוריה, מצאה יפה את דרכה לקיבוץ כפר גלעדי. "אנחנו קולטים רק ילדים לבית הילדים", נאמר לה, "אין באפשרותנו לקלוט נערה בגילך". תחינותיה נפלו על אוזניים ערלות. היא קיימה את הבטחתה ושבה לבקר בכפר גלעדי מעת לעת.

יפה השתלבה בחיי הקיבוץ. היא למדה מהר את השפה, אהבה ללמוד ושאהבה לתוכה את סיפורי גבורתם של החלוצים הראשונים. היא הזדהתה במיוחד עם האומץ של יוסף טרומפלדור וחבריו. היא אהבה את שירי ארץ ישראל שהביעו אהבה לארץ ולגיבוריה. לימים נהגה להרדים אותנו בלילות בשירים אלה. עיניה הבורקות בחשכה, קולה השקט, החם, הנעים ומלא הקדושה, פרט על נימי נפשו של כל אחד ואחד מאיתנו, בניה ובנותיה.

אבא חושי | בגליל בתל חי

בגליל, בתל חי, טרומפלדור נפל.
בעד עמנו, בעד ארצנו, גיבור יוסף נפל.

דרך הרים, דרך גבעות, רץ לגאול את שם תל חי
לאמור לאחים שם: "לכו בעקבותיי".

"בכל מקום ובכל רגע תזכרו אותי,
כי נלחמתי וגם נפלתי בעד מולדתי.
כל היום אני חרשתי ובלילה קנה רובה בידי אחזתי
עד הרגע האחרון".

בין המילים אפשר היה לחוש באהבה האין-סופית שלה למולדת, לרגביה, לגבורת החלוצים, למפעל ההתיישבות ולאחריות ההדדית. כשהגיעה אימא למילים האחרונות, "עד הרגע האחרון", היה קולה נשבר ויכולנו לחוש בכמיהה שלה, בכאב, או בגעגוע למשהו בלתי מושג או ידוע.

אחר שעות לימודיה, בחצי היום הנותר, יצאה אימא למרעה עם עדר העיזים. במורדות הכרמל היא הרגישה חופשייה ומשחררת. שם מומשה אהבתה והערצתה לטבע, אותו השוותה תמיד לכרי הדשא ולגעגועים האינסופיים לימי הילדות בהמדאן. יומה היה מסתיים בחליבת עיזים, מיומנות ששירתה אותה בהמשך חייה.

ראובן

אבא, ראובן סולימן, נולד בשנת 1931 בפרס בעיר שיראז. להוריו מאיר ומונס־חנוס נולדו ארבעה ילדים, גוהר הבכורה, אשרת, אשר וראובן הקטן.

זמן מה לאחר לידת ראובן חלתה האם ונשארה מרותקת למיטתה. הילד עבר לסירוגין בין בתיהן של אחיותיו הנשואות, גוהר ואשרת, אשר גרו בחצר הגדולה במתחם משפחת סולימן המורחבת. האב מאיר נשא אישה שנייה על פני אשתו החולה, עימה המשיך להתגורר באותו מתחם. בסביבות גיל שמונה חזר והתגורר אבא בבית אימו, ולא מש ממנה עד יום מותה, בהיותו בן שתים־עשרה. על אף מצבה, מעולם לא התלוננה אימו על מר גורלה. בכל הזדמנויות היא הרעיפה אהבה על בנה הקטן. את זמנם המשותף מילאה האם בסיפורי התנ"ך וציטטה שירה וסיפורי גבורה שכתבו המשוררים הגדולים של פרס. לימים היה אבא נוהג לספר סיפור זה או אחר ששמע מפיה כשישב למרגלותיה, ואף סיפר כיצד נכנס אביו מפעם לפעם לביקורים קצרים, ליטף את ראשו, ושאל לשלום האם. אבא סיפר כיצד בביקורי אביו הייתה אימו מזדקפת במיטתה ככל יכולתה, מאירה פנים לבעלה, כמו הייתה בריאה, שואלת לשלום אשתו וילדיו החדשים, מרעיפה עליו דברי ברכה ומציעה לו לשתות כוס תה, כמו אך הבוקר עזב בעלה ויצא לעוד יום עסקים רגיל, וישוב אליה לעת ערב. נוכח מבטיו השואלים של בנה, נהגה האם לשבח ולהדגיש את סגולותיו המיוחדות של בעלה ואת אהבתו של אביו אליו, והוסיפה את שמחתה הרבה שנשא לו אישה נוספת ובנה לעצמו משפחה חדשה.

פעמי הגאולה לא פסחו על העיר שיראז השוכנת בדרום פרס. יש אומרים שהתגוררו בה יהודים מזמן גלות בית ראשון. היהודים רובם ככולם היו מחוברים לדת ולמסורת. הם ניהלו את חייהם כקהילה מלוכדת וסגורה, עם בתי ספר יהודיים, ישיבות ומוסדות קהילה.

בפעימה הראשונה יצאו משפחות משיראז. ראובן עלה עם אחותו אשרת ובעלה דאוד בשלהי 1949 כדי להגשים את החלום הציוני. כקהילה מגובשת הם ביקשו להקים מושב, וכך, בנגב הצפוני, בחבל לכיש, על חורבות הכפר הערבי ג'לדיה, קם בסיוע הפועל המזרחי היישוב החדש זרחיה. העולים החדשים, משפחות ברוכות ילדים, נטעו את אוהליהם באדמה החרבה. המועצה האזורית שפיר חלשה על מספר מושבים וקיבוצים דתיים שקמו תחת שיפוטה, והקצתה לכל משפחה שטח אדמה. אף על פי שעבודת האדמה הייתה זרה לעולים החדשים – סוחרים מן המעמד הבינוני הגבוה – הם שמחו להחיות את אדמתה של ארץ ישראל, להפריח אותה במו ידיהם ולקיים את גאולת הארץ שאליה כמה ליבם מאות בשנים.

זמן קצר לאחר הגיעם למושב נסעו אבא, שהגיע לפרקו, ואחותו אשרת לקיבוץ בית אורן, שם התכוונו לפגוש את הנערה ששידכו לאבא עוד בשיראז. את הכלה המיועדת הם לא מצאו. אשרת אחותו ראתה את אימא, ולאחר תשאול קצר החליטה שהיא נערה הראויה להשתדך לאחיה. אימא, שהייתה בודדה בקיבוץ, שמחה להצעתה של אשרת להתארח בביתם במשך כמה ימים.

לקיבוץ לא שבה אימא מעולם. הם נישאו לאחר חודשים מספר, חרף היותה רק בת ארבע-עשרה ועל אף שגם אבא היה די צעיר. לשמחת כולם, פרחא האהבה ביניהם. בינות האוהלים ניטעה החופה הראשונה במושב זרחיה. בחתונה בלטה קבוצת חברים מהמשק השיתופי משואות יצחק, חבריו החדשים של אבא ממקום עבודתו, מקום שבו עבד במשך חמישים שנה ויותר. אימא סיפרה תמיד בהלצה על העובדה שבחתונה שלהם, אשר נערכה בימי הצנע, עמדה ככלה יחד עם אבא החתן בתור בכדי לסעוד בסעודת המצווה אשר נרקחה מתלושי המזון של חברי המושב כולם. אימא הייתה מחברת את כפות ידיה זו לזו ומפיקה "קליקים" מאצבעותיה, ומלווה את עצמה בשיר חתונה שמח בפרסית. היא חתמה את הסיפור בתיאור ההשתאות של חבריהם הפרסים מן המושב, הצופים באבא הנישא על כתפי חבריו החדשים בריקוד הורה סוער.

יהודה הבכור נולד ב־1952, בסיומה של התקופה שבה חיו באוהלים. לאחריה, קיבלה כל משפחה חלקת אדמה, צריף פח וכן רפת ובה כמה פרות חולבות ופרה הולנדית כתומה לעבודה בשדה. אימא טיפלה ביהודה הקטן, ניהלה את המשק, חלבה, ואף לימדה את השכנים את מלאכת החליבה. בהמשך בנתה הסוכנות היהודית לכל משפחה בית קטן בן שני חדרים; השירותים והמקלחת היו בגינה. בשנת 1953 נולד תינוק נוסף. באותה שנה עלו מפרס הוריה של אימא והתמקמו במעברת רמתיים. סבא משה חיים זכה להיות הסנדק לתינוק החדש, ואף קיבל מאימא את הזכות לבחור את שמו. הסב הציוני בחר בשם ציון. שנה אחר כך נולד הבן שמשון וב־1955 נולד גדעון. אימא, שהושפעה עמוקות מגיבורי התנ"ך, העניקה שמות של גיבורים לבנים שנולדו.

מטופלת עתה בארבעה ילדים קטנים, והיא רק בת עשרים, ניהלה אימא ביד רמה את המשק, שבו היו תשע פרות חולבות. לפרות החולבות, אשר להן נתנה אימא שמות – יוכבד האהובה, רבקה, עליזה ועוד – התווסף לול תרנגולות מטילות, ושטח אדמה שבו גידלו עגבניות, תלתן, תירס וגידולים עונתיים. אבא היה שב מעבודתו במשואות יצחק לעת ערב כדי לזרוע, לקצור ולעודד את אשתו שכרעה תחת העומס.

בשנת 1960 התמלא הבית באורה של מאירה, הבת ראשונה לאחר ארבעת הבנים.

העבודה המפרכת בבית ובמשק, הבית הזעיר ותנאי החיים במושב – שירותים ומקלחת הממוקמים בגינה, תחבורה בלתי אפשרית, צרכנייה ובה מעט מצרכים, שלא לדבר על היעדר מקרר או תנור גז – הבישול על פרימוס ופתילייה, חוסר היכולת לדבר עם איש בשפתה החדשה, העברית, שבה התאהבה, יחד עם הדאגה לעתיד חינוך ילדיה – כל אלה הציתו בליבה ספקות בעניין המשך מגוריה במושב.

חלומה הגדול של אימא היה להיות אחות, שכן סבה היה רופא וממנו ירשה את הידיים המבריאות ואת הצורך להעניק. בליבה גמלה החלטה מרחיקת לכת, לעזוב את המושב ולמצוא מקום אחר, חדש. אבא, איש העמל, היה קשור בעבודות לאחותו אשרת ששימשה עבורו אם, ובועת החיים במושב השרתה בליבו מעין יציבות בטוחה. עבודת האדמה, משק החי והשדה, בית האבן, השפה הפרסית, התרבות המוכרת והקשר החם עם חברי ילדות, כל אלה עמדו להתנפץ לנגד עיניו. הדרישה לנטוש הכול וללכת לעבר אופק בלתי מוכר יצרה בתוכו שבר עמוק, הרגשה בלתי מודעת ששוב יחווה נטישה. אבא, שלא ידע משפחה אמיתית בילדותו, חש בפעם הראשונה בחייו בשלמות פנימית. הוא היה מאושר שהצליח לבנות בית אוהב לאשתו ולחמשת ילדיו. אבא התקשה להבין את החותם העמוק שהותירו באימא חיי הקיבוץ בכל המובנים. תפיסת עולמה השתנתה בשנותיה בקיבוץ מן הקצה אל הקצה. עכשיו היא דגלה בחופש ובשוויון בין המינים, בצורת לבוש משוחררת כנהוג בקיבוץ, בפתיחות לתרבויות חדשות, ומעל לכול הייתה מחוברת לשפה החדשה והאהובה השגורה בפיה. פערים אלה הובילו לא פעם להתנגשויות במשפחה המורחבת שהייתה סביבה במושב. היא חשה לא פעם עוף מוזר בנוף המסורתי החונק.

ניסיונות השכנוע של אימא לעזוב את המושב היו לא קלים. אבא, אדם נוח לבריות ומאופק, נישא פעמים רבות אחרי חלומותיה של אימא, אשר ייצגו לא פעם רעיונות שהיו כמוסים בליבו, אך הפעם היה הרעיון מרחיק לכת עד מאוד, שכן הוא דרש ממנו לעזוב את המוכר והבטוח ואת אחותו היקרה לו מאוד.

בסופו של דבר נענה אבא בלב כבד לבקשתה של אימא, אשר לא השתמעה לשתי פנים, ופעל למצוא מקום מגורים אחר באזור שיניח את דעתה.

חיי המושב, עבור ההורים ובוודאי עבורנו הילדים, נשארו תמיד כזיכרונות יפים ומחממי לב: המרחב, השדות הירוקים האנסופיים, אבא הגבוה והחזק המניף בקלילות שלושה או ארבעה ילדים מעל עגלה עמוסה תלתן קצור וריחני, חיות הבית המסתובבות חופשיות בחצר, ריח הפרות שברפת, לול התרנגולות, כמו גם המשחקים עם ילדי השכנים, בייחוד אלה שעלו ממרוקו והוסיפו גוון חדש לידוע ולמוכר. נותרו חרותים בליבנו גם הרב יפרח, הדמות מלאת ההדר בזקנו הלבן, שאליו הבאנו את התרנגולות לשחיטה, ואשר שר במנגינות חדשות עבורנו בבית הכנסת, ודודה אשרת והדוד דאוד שאהבו אותנו אהבת נפש. זוכרים אנו כיצד אבא העמים על אופניו שלושה זאטוטים, הרביעי נישא על כתפיו הרחבות, ורכב איתנו, מרחק של כחמישה קילומטרים לכביש הראשי, משם נסענו לאשקלון להסתפר ולאכול פלאפל אצל המצרי. לנגד עינינו בקרים

שבהם אספנו ביצים מהלול, קטפנו עגבניות, פלפלים וסלק סוכר, כשאבא מעורר אותנו ומספר סיפורים ששמע מאימו על הגיבורים של פרס, רוסטאם וסוהראב, קייטנות הקיץ שבהן נסענו לים, והיום הבלתי נשכח, שנצרב בליבות כולנו, בייחוד בזה של אימא, היום שבו זכה יהודה בכורה, בפרס החניך המצטיין בסיום הקייטנה. משחק השחמט ליווה את ילדותנו. יהודה לימד את ציון כיצד לשחק, ושניהם הקטנים שיחקו בו שעות. לשמשון וגדעון מותר היה רק להביט מן הצד בדממה.

בשנת 1961 עברה המשפחה ליישוב דגנים, שלימים הוחלף שמו ל"מרכז שפירא". היה זה מרכז כפרי קטן שמנה כעשרים משפחות של מורים, רבנים ואנשי מנהלה, אנשי חינוך שהסכימו לרדת לנגב השומם, בתמורה למגורים ועבודה.

ממעמדם במושב כוזג הצעיר ביותר והמבטיח, הזוג אשר נישא בארץ וייצג עבור חברי המושב את הישראליות, עברו אבא ואימא להתגורר במרכז שפירא, מקום שבו הכול היה זר וחדש ושונה. היו רגעי שבירה שבהם חשבה אימא בינה לבין עצמה כי אולי כל הדבר היה מקח טעות. ממקום שבו חשה מלכת העולם נכנסה לחברה אחרת חדשה ומנוכרת. שוב אחזה בה התחושה של עוף מוזר בנוף החברתי. משפחה ברוכת ילדים, היחידה מעדות המזרח, המתגוררת במקום שבו רוב החברים הם אנשי חינוך.

אבא שמר על יציבות, המשיך בעבודתו במשואות יצחק, ואחרי הצוהריים מצא עבודה נוספת כאישתחזוקה בבית הספר האזורי שפיר.

"גברתי, אין בידך שתים-עשרה שנות לימוד, אינך יכולה ללמוד ולהפוך לאחות מעשית", אלה היו מילות הסירוב שקיבלה אימא בבית החולים באשקלון. מילים אלה העציבו אותה עד מאוד וצילקו את נפשה. הדחייה נשארה עמוק בליבה, והיא נהגה לומר: לימוד בן תשעה חודשים הפריד ביני לבין החלום. האופי הלוחמני באישיותה דרבן אותה, למרות הקושי, ללמוד ולהעשיר את עצמה כדי לפצות על מה שהחסירה בילדותה. היא הבינה עמוק בליבה שעליה מוטלת האחריות להבטיח שכל אחד ואחד מילדיה ילמד וירכוש השכלה. אכן, כל אחד ואחד בתורו קיבל את אותה הרצאה על חשיבות הלימודים בהזדמנויות שונות.

היא אחזה במטאטא, ובכיתה שאותה ניקתה הפנתה את ראשה ואמרה: "אתה צריך להבין שהלימודים הם הדבר החשוב ביותר, אם אינך רוצה להיות כמוני מנקה. לכאן עברתי מהמושב כדי שלך

תהיה הזדמנות להגיע הכי רחוק שאתה יכול. אבא ואני מקריבים למענך את עצמנו ואת רצונותינו. תבטיח שתעשה הכול, אבל הכול". מעורבותה בחינוך ילדיה קנתה לה שם ביישוב ובבית הספר. היא שוחחה עם המורים, הסבירה להם שעבודה החינוך הוא הראשון במעלה. כלפי אלה מן המורים שהתנשאו והתייחסו אליה בביטול, בחרה להבליג, לא להיעלב, ולהעלים עין. משנה סדורה הייתה לה בענייני חינוך. להבנתה לא די בלימודים הפורמליים; היא התעקשה על שילובם של הילדים בחוגי העשרה ועמלה שעות נוספות כדי לממנס. לאחד קנתה גיטרה, לאחר אקורדיון ואפילו פסנתר. היא עודדה ודרבנה כל העת.

לאורך השנים למדה אימא במסגרות שונות של חינוך למבוגרים. היא הייתה יוצאת באוטובוס מיד לאחר העבודה ושובה בשעת לילה. לאחר שנים, בכנס שנערך בבנייני האומה בירושלים לכל נשות "תהילה", הוכרז מעל הבמה שבקהל יושבות אם ובתה, האם תלמידה בתוכנית ובתה גילה המורה החיילת.

"כל עבודה מכבדת את בעליה", נהגה לומר. בחושיה המיוחדים ניסתה להרגיע אחדים מהילדים, אשר חשו בושה על שאינם עוסקת בעבודת ניקיון.

אנחנו הילדים הצטרפנו לחברת הילדים המצומצמת במקום החדש, וההשתלבות הייתה קלה. יהודה, המבוגר שבחבורה, הרציני, המחושב, הגבוה וזקוף הקומה מכולם, התנהל בשקט ובשלווה והפך בטבעיות למנהיג החבורה. החברות האמיצה בין האחים יהודה וציון סייעה ליהודה מאוד. יהודה הבוגר, המתכנן, וציון המוציא מן הכוח אל הפועל באמצעות הדיבור והמעשה. הם שוחחו ביניהם שעות על כל נושא, כמו היו שני מבוגרים, תמיד בשלווה ובכבוד הדדי. חברות הילדים כללה גם את עוזי ואלון ילדי משפחת נעמן, אשר הגיעו ליישוב באותו היום ממש שבו הגענו אנו, וגרו בשכנות לביתנו. אותם צירפנו לקבוצה כמו היו אחים לכל דבר.

אבא ואימא קנו לעצמם חברים שגרו בשכנות צמודה. חברים אלה ראו בהם אנשים, ולא שייכו אותם לארץ המוצא. החברות הייתה חפה מכל התנשאות. מרחל נעמן ואימה למדה אימא לבשל גפילטע פיש ולאפות עוגות שמרים. עם מושיק גרליק נהג אבא לשחק שש-בש, ובין לבין הם הפליגו בשיחות על גידולים וחקלאות. עוזי ואלון תמיד שמחו לאכול את המאכלים שאימא הכינה. זהבה ויצחק ערמוני, מאירה ומושיק גרליק, יחד עם אליהו ורחל נעמן היו החברים הטובים של אבא ואימא בשנים הראשונות.

אבא השתלב בבית הכנסת, קיבל את הנוסח האשכנזי הזר בשתיקה ובהכנעה האופיינית לו. אבא היה מהבאים הקבועים בשיעורי הדף היומי, ועשה את הרב דרוקמן זצ"ל לרבו שלו. אבא ישב לימינו של הרב בשיעור במשך שישים ושלוש שנים. במותו של הרב התאבל אבא ימים רבים על פטירתו של הרב והחבר האהוב. בערוב ימיו נהג הרב דרוקמן לומר על אבא שהוא תלמידו הוותיק ביותר היושב לימינו מדי יום. אף הרבנית שרה ז"ל הפכה לאשת סודה של אימא, ולאורך השנים הן תמכו זו בזו בשעות קשות.

אט אט נשכחו מנגינות התפילה של ילדותנו. התמעטה גם הצעידה המשפחתית למושב בשבתות כדי להיפגש עם המשפחה והחברים אשר הותירו שם אבא ואימא. אל העולם החדש אשר בנו לעצמם ההורים, יחד עם קשוי הפרנסה, התווספה ילדה חדשה, שיטית במספר, גילה, שנולדה בשנת 1967, בערב ראש השנה, מעט אחרי הניצחון הגדול של מלחמת ששת הימים. התינוקת החייכנית הביאה עימה רוח רעננה להורים הצעירים. אימא נהגה תמיד לומר: "עכשיו אני בשלה להיות אימא אמיתית, אתכם הגדולים ילדתי כשהייתי נערה, הייתי ילדה שגידלה ילדים". לילדה החדשה היו ארבעה "אבות" ואחות. הנערים גמרו בליבם ללא מילים להפוך את הילדה החדשה לשחר החדש של המשפחה. לידתה של זו אכן הגיעה וייצגה שלב חדש בחייהם של ההורים, כבוגרים ומנוסים יותר, וכבר כבעלי מעמד מבוסס יותר במקום החדש. משחר ילדותה הקריאו לה יהודה ואימא סיפורים, וכל אחד מאיתנו בתורו קראם באוזניה שוב ושוב, עד שידעה לדקלם אותם, לגאאות כולנו כנציגת הדור החדש. לאחר שלוש שנים הצטרפה למשפחה ילדה מתוקה נוספת, ניצנה, שנולדה בשנת 1970.

אנחנו כבר היינו בשנות העשרה של חיינו. יהודה סיים באותה שנה את לימודיו בישיבת אור עציון. הוא גויס לצבא ושירת בסירת חרוב כמכונאי. הוא הוצב במחנה גדי, בבקעת הירדן. הייתה זו תקופת המרדפים אחר מחבלי הפת"ח אשר חדרו מירדן. יהודה מיעט לספר על המרדפים שבהם השתתף. בסיפורים אלה שיתף רק את ציון חברו הטוב בדיבור שקט. כולנו הבנים, אשר עמדנו בפני גיוס, שתינו בצמא את הדברים שסיפר על משמעות השירות בצה"ל, על המשמעת, העונשים והתרגולות הבלתי נגמרות, ומעל לכול, על חשיבות העמידה בזמנים.

ציון גויס בשנת 1971 והצטרף לישיבת ההסדר "הר עציון" שבגוש עציון, ובכך הוא מימש את חלומו של אבא, אשר תקוותו הייתה

שאחד מילדיו יהפוך לרב ברבות הימים או לפחות לתלמיד חכם. וכך הוא.

בשבת י"ד באלול תשל"א הגיע יהודה לביקור בבית. כשחזר לבסיס ביום ראשון השתתף בפעילות מבצעית. לרוע המזל, במהלך הפעילות נפצע יהודה מפליטת כדור. הוא הובהל במסוק לבית החולים הדסה בירושלים, שם עבר ניתוח מורכב. במשך ארבעת הימים הבאים, אבא, אימא ואנחנו הגדולים שהינו לצידו, רוב הזמן הייתה הכרתו מעורפלת. אימא לא משה ממיטתו ואבא לא ידע את נפשו. התפילות וזעקותיה של אימא בכותל באחד הלילות לא הועילו. ב"ח באלול תשל"א יהודה נפטר. הוא הובא לקבורה בהר הרצל בירושלים. האסון היה קשה מאוד למשפחתנו הקטנה ואף למשפחה המורחבת. תושבי כל יישובי הסביבה השתתפו בלוויה. הרב דרוקמן נשא דברי הספד על אחינו הבכור, החייל הראשון אשר נולד באזור ונפל. הכאב היה קשה מנשוא להורים הצעירים, אימא בת ה־36 ואבא בן ה־40. הם נשאו את אבלם הגדול במשך חמישה עשורים ויותר, צער המלווה בהשלמה שקטה ונכנעת, כאומרים "אנחנו לא היחידים שהקריבו את היקר מכול על מגש הכסף לתקומתו של העם בארצו". את אבלם הם השתדלו לשמור בקרב המשפחה פנימה. אבא הקים במו ידיו את "גן יהודה", גן שעשועים ונוי במרכז שפירא, שאותו הוא מטפח במהלך 53 שנה באהבה ובמסירות. דורות רבים של ילדי מרכז שפירא חוו את שעותיהם היפות ביותר בצל עצי הגן. לאבא אף היה חשוב כי ברוב עם יוכנס ספר תורה על שמו של יהודה. הדברים הללו נסכו באבא תקווה שבנו לא יישכח.

אבא עבד ביום רגיל 13 שעות, ועתה משנפל בנו הוא התעטף באבל ושתק שתיקה ארוכה. הקהילה והחברים תמכו בו מאוד, ככל יכולתם. רק בביקוריו התכופים של הרב דרוקמן ורעייתו שרה בביתנו היה אבא מתרומם, מזדקף קמעה ומפאת כבודו של הרב מקשיב לדברי הניחומים.

הקשר המיוחד בין יהודה לאימא התבטא בימיו האחרונים. למרות האיסור לשהות במחיצתו בטיפול הנמרץ, כל עת שפקח את עיניו ביקש בלחש: "אני רוצה את אימא". והיא ישבה שם במחיצתו, אחזה בידו, שרה לו וניסתה לעודדו, בשקט וביד מנחמת שבהם התאפיינה אימא עד ליום מותה. את הבכי קורע הלב ואת הדמעות שמרה לגיחות הקצרות שעשתה אל מחוץ לחדרו.

למרות שברון הלב, האבל והיגון, הקימה אימא את עצמה מעפר, מתוך הבנה שרק היא תצליח להחזיר את הבית ואת אבא למעין

שגרת חיים שפויה. במעשים רבים הקדימה אימא את זמנה, גם במקרה זה.

לאחר שנתיים, בהיותה בת 38, תוך נטילת סיכון גדול באותם ימים, ילדה אימא בן, בניהו, בעת שכבר שני בניה שירתו בצה"ל.

"עכשיו אתם מבינים שלאבא שלכם תהיה סיבה לחזור ולחיות!" אלה היו המילים אשר אמרה כשראתה את חיוכו של אבא כשאחו בבנו כסנדק בברית המילה. אכן, צדקה אימא. נחמה רבה נמצאה בתינוק החדש. אבא שב לעבודתו, מלא ברגשי אחריות. שנה וחצי אחר כך נולדה עדנה, הבת התשיעית והאחרונה.

הגעגוע האינסופי לא פסק. לאימא הייתה תוגה פנימית קבועה, אך ארבעת הקטנים הפיחו בה רוח חדשה של שמחה וחיוניות. אנחנו הגדולים לא פסקנו לשמח, לדאוג, להבטיח שלא יהיה רגע דל של עצבות סביב שולחן השבת והחג. ציון, האח השני וחברו הקרוב של יהודה, הבין כי מוטלת עליו כעת אחריות רבה, ואט אט, מתוך הבנת המציאות שנכפתה עלינו ובעדינות מחושבת, נרקם מערך אחאים מחודש בתוך המשפחה, שציון נוטל בו תפקיד מרכזי.

השנים חלפו. כולנו נישאנו והקמנו משפחות לאורם ולרוחם של הורינו. על פני חמישה עשורים נולדו במשפחה נכדים ונינים. במשך כל השנים לא פסקו אבא ואימא להיות מעורים בחיי הילדים, הנכדים ואף הנינים. לאימא היה קשר ייחודי עם כל אחד מהבנים והבנות שלה בהתאם לצרכיו ואופיו ולפי תחושות הבטן שלה. תמיד ידעה להרגיע, לומר מילה טובה, להניח יד ולנחם. מעניין שפעמים רבות אומרים הנכדים, כל אחד בתורו: "אותי סבתא הכי אוהבת". כל אחד הרגיש הכי קרוב והכי מיוחד. אימא שפעה טוב וצבעוניות נעימה סביבה. האדום היה צבעה האהוב, והכלניות מילאו את ליבה בשמחה. לא רק לנו הילדים, אף לשכנים ומכרים, נהגה לרקוח תרופות סבתא, לרגל דואבת או לנפש שפופה. היא השתמשה בצמחים ובתבשילים שרקחה, בידע הרחוק מבית סבא, והגשימה במידת מה את משאת נפשה, להיות אחות רחמנייה ומנחמת.

הבן בניהו וניצנה נישאו וגרים ביישוב לצד ההורים. לניצנה היה לאורך השנים קשר נפשי מיוחד עם כל אחד מן ההורים. עם אבא היא זכתה לעבוד בצמוד, במשך כמה שנים שבהן ניהלה את בית הדואר. תמיד התגאתה בעובדה שרק לה ניתנה הזכות המיוחדת לעבוד לצד אביה. ניצנה, דקר וילדיהם סייעו לאבא ואימא בדרכים רבות ומגוונות. בניהו ואשתו אורית וילדיהם קיבלו עליהם את

האחריות לרווחתם של ההורים בעזרה יומיומית. מסירותו של בניהו להורים קנתה לה שם למרחוק. במשך שנים, מדי בוקר ומדי ערב, לוקח בניהו את אבא לבית הכנסת, מניח לו תפילין, ומחזיר אותו. הוא סועד אותו במהלך היום כולו משעת בוקר מוקדמת, תוך דאגה לכל צרכיו, וכל זאת במקביל לעבודתו שגם בה קנה לו שם. הדברים נעשים באהבה, בסבלנות, בכבוד, בענווה ובשקט נפשי. עד לא מכבר, בימים שבהם עוד הייתה אימא בחיים, תדיר היה לראות את בניהו מסיע ביישוב בשבתות שני כסאות גלגלים מימינו ומשמאלו בדרכו לבית הכנסת לתפילת השבת. אין בפי כולנו די מילים להביע את רחשי ליבנו ותודתנו לך, אחינו היקר, על השנים הרבות שהקדשת וטיפלת במסירות באבא ובאימא, לעיתים רבות על חשבון אשתך וארבעת ילדיך.

כאן המקום לציין כי נפשו של אבא מאז ומתמיד קשורה הייתה בנפשו של גדעון. גדעון, צעיר ארבעת הבנים, הוא היחיד שיטן לצד אבא עד הגיעו לגיל חמש או שש. האהבה, הדאגה, והכבוד שרוחש גדעון לאבא הם מיוחדים במינם. כבר מילדות צירף אבא את גדעון לכל עבודה מיוחדת שביצע עבור מאן דהו ביישוב. לאחר פתח סתימה בביוב, לאחר תיקן מכונת כביסה, לשלישי עזר לבנות קומה נוספת מעץ, ועוד ועוד. אבא העביר לגדעון את כל הידע שצבר מהלימוד העצמי. ידי הזהב והראש הטכני של אבא, יחד עם השקט הנפשי, ההכלה ואהבת הזולת, עברו בקו ישיר בירושה אל הנפש התאומה של אבא – גדעון.

גדעון מקפיד להתקשר, פעמים מספר ביום, לדרוש בשלום אימא ואבא, תוך הקפדה לשמוע את קולו של כל אחד ואחד מהם. הקולות מבהירים לו את מצבם הגופני והנפשי. רק לאחר בירור זה הוא יכול להמשיך ברוגע בעיסוקי היומיום. מסירותו מגיעה לכדי הגעה לשבתות בקביעות עם ילדיו הבוגרים אצל אבא ואימא. הילדים אף הם סבבו תמיד את סבא וסבתא באהבה ודאגה אין קץ.

מאירה ועדנה, בכירת הבנות והצעירה שבהן, קשורות בעבותות אהבה להורים. אבא תמיד נוהג לומר שהשקט הנפשי של שתיהן מזכיר לו את השקט הנפשי שהיה לאימו. שיחות הנפש השקטות ביניהן הן שעות חסד עבורו. היום הן מניחות יד על ידו ונוסכות בו שלווה, ובעבר היו מתרפקות עליו, והיו מעלות חיוך של שמחה על פניו. אכן, הן משרות אווירה נינוחה, כמו שאבא משרה, בבית בו אימא מנהלת הכול בצבעוניות וביד רמה.

הבנים והבנות שגרו במרחק פקדו בתכיפות את בית ההורים שלנו, יחד עם נכדים, נכדות ונינים. בזכותם הומה הבית בשמחה תמידית והמטבח אינו חדל מלרקוח תבשילים על פני שבעה עשורים וחצי, תבשילים שנרקחו בידי אימא ונרקחים כעת בידי בנות ובנים, נכדות ונכדים.

אימא נפטרה בט"ו בכסלו במלאות לה 87 שנים, בביתה. בכך התמלאה משאלתה, "אני מבקשת למות בבית, כשאני עוד מסוגלת לדאוג לצרכיי הבסיסיים". תפילתה ובקשתה האחרונה נענתה. היא נפרדה מהעולם בתעוקת לב קצרה.

אימא, מנוחתה עדן, ואבא שייבדל לחיים ארוכים, היו חלוצים שהקימו בידיהם ממש את המולדת, שאותה לא חדלו לאהוב לאורך כל ימי חייהם. סיפורם שזור בסיפורה של תקומת המדינה. על אף ההתחלות הקשות, האמינו בחינוך כדרך בעל חשיבות עליונה. הם לא נטשו את הדרך, גם אם הייתה כרוכה בקשיים מרובים. חלומם היה שילדיהם יגשימו את הערכים הבסיסיים ויישמו אותם בביתם: ערכים של עבודת ה' באמונה הפשוטה שהעניקו להם, יושר, עזרה הדדית, וערכה העמוק והחשוב של משפחה מאוחדת. בתור אנשי עמל, הם נטעו בלב ילדיהם את ההבנה העמוקה שהצלחה תבוא רק בעבודה קשה ובהתמדה, בדרך זו יצליחו להגשים את עצמם בכל תחום. בדמויותיכם, אבא ואימא שלנו, משתקפות דמויות הבנים והבנות. כל אחד ואחת מאירים צד מסוים באישיותכם. אנו הילדים, הנכדים והנינים מגשימים את השאיפות שנגזלו מכם, עקב היותכם עסוקים בעלייה ובהקדשת החיים למען בניית הארץ והמפעל הציוני. אתם הנחתם בצד את שאיפותיכם האישיות לטובת המשפחה ולתקומת עמנו בארצו, ואנו באנו למלא את החלל ולקיים את כל החלומות שנצרתם בתוכם. אנו ממשיכי הדרך בה התחלתם אתם – תרבות של עשייה, בנייה ומימוש עצמי, תוך אהבה למשפחה, לעם ולמולדת. אף בערוב ימיכם ידעתם כל פרט ופרט הקשור בחיי הנכדים, הנינים ובני ובנות זוגם. אהבת האדם נטועה בנפשכם, כמו האמפתיה והדאגה לחלשים.

אימא, שהייתה אישה שמחה ביסודה, אהבה לשיר, הייתה מעורה בחיים הפוליטיים והייתה בעלת דעה בכל נושא ועניין. היא אהבה את מגיני הארץ, את חיילי צה"ל, ודגלה והאמינה בשלום. אבא, בעל האמונה העמוקה, שמר מצוות קלה כחמורה, יחד עם היותו איש משפחה חם, מספר סיפורים, בעל ידי זהב, המלטף כל ראש, בשקט ובצניעות ובענווה שיש בו.

אנחנו, הילדים שלכם, גאים בכם מאוד. בקורת הגג החמה והאוהבת
שיצרתם ובניתם לנו. בלימוד שלימדתם אותנו, שהעושר אינו
העיקר, אלא היושר, הכבוד לזולת, ובראשם השמחה והדבקות
המשפחתית. למרות השכול שליווה את חיי כולנו, בחרתם בחיים,
צמחתם מתוכו כנגד כל הסיכויים, יצרתם לכם ולנו בית מלא
בשמחה, בשירה, באהבה, באמונה, בכנות, ביושר, באמת, בכבוד
ובתקווה.

נלמד אנו ונלמד את הדורות הבאים כך שנהיה ראויים לכם.
המורשת שהשארתם עבורנו, אבא ואימא, תעמוד כנר לרגלינו
ולרגלי הדורות הבאים.

